

ARTEAREN TEORIA ETA HISTORIA: OINARRIZKO KONTZEPTUAK

1. ZATIA:

• EGIPTO

Sarrera: Taula kronologikoa. Geografia. Antolaketa politikoa eta gizartea. Erlijioa. Hilondoko bizitza. Idazkera hieroglifikoa. Zientziak.

Egiptoar artearen ezaugarri orokorrak. Hilobi artea. Erraldoitasuna. Teokrazia. Batasun estilistikoa eta tradizionalismoa. Aurrekotasun legea.

Arkitektura. Horizontaltasuna. Arkitektura dinteldua. Harria. Kolosalismoa. INPERIO ZAHARRA. INPERIO ERTAINA. INPERIO BERRIA. BERANTALDIA PTOLOMEOTAR ETA ERROMATAR ALDIAK.

Eskultura. Izaera baliagarria. Anonimotasuna. Erret artea. Batasun estilistikoa eta Tradizionalismoa. Kanonak eta konbentzionalismoak. Errealismoa eta Hieratikotasuna. ERLIEBEA. MUKULU BIRIBILEKO ESKULTURA.

Pintura.

Luxu-arteak. Bitxigintza. Altzariak.

• GREZIA

Lehen zibilizazioak: Mundu minoikoa eta mundu mizenastarra.

Garai Arkaikoa. Eskultura. Arkitektura.

Garai Klasikoa. Kronologia eta gertaera historikoak. Arkitektura. Eskultura.

Aldi Heleniarra.

2. ZATIA:

• ZER DA ARTEA?

Definizioa eta eztabaida. Kontzeptuaren garapena. Arte-historiaren helburua.

• ARTEA ETA ARTISTAK HISTORIAN ZEHAR.

Historiaurreko artista-aztia. Egipto eta Antzinate Klasikoa. Erdi Aroko artista. Errenazimentua: artistaren goraldia. Barrokoaren garaia. Artistak eta Akademiak. XIX.mendea eta Erromantizismoa. Gaur egungo artista.

EGIPTO

SARERRA

■ Neolitikoan (k.a 6000) erresuma bi:

1 ■ Butto:

- Iparraldean
- Ekonomia: nekazaritza eta merkataritza
- Koro gorria

2 ■ Nekhen:

- Hegoaldean
- Ekonomia: abeltzaintza
- Koro zuria

- K.a 3000 Menes erregeak batuko ditu bi erresumak → orduan sortu zen Egipto, aztertu behar dugun bezala → koroak ere batu ziren

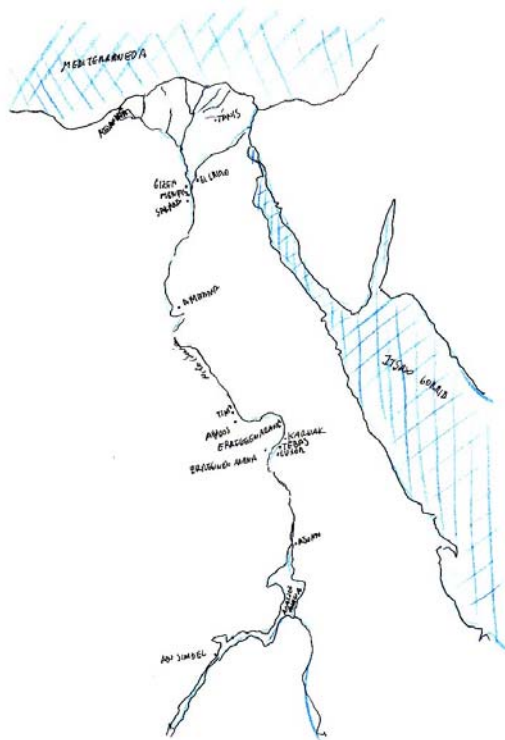
GARAIA	DINASTIA	HIRIBURUA	KRONOLOGIA
Tinita	I eta II	Tinis	k.a 3100-2700
Inperio zaharra	III-X	Menfis	k.a 2700-2200
Inperio ertaina	XI-XVII	Tebas	k.a 2200-1600
Inperio berria	XVIII-XX	Tebas	k.a 1600-1100
Berantaldia	XXI-XXX	Psais	k.a 1100-332*

* K. a 332. urtea Alexandrok konkistatu zuen

- K.a 330.n Alexandro Handiak Egipto eta Asia Txikia konkistatu zituen
  - dinastia aldaketa eragin zuen: TOLOMEOAK (k.a 330-30)
  - k.a 30.an probintzi erromatarra bihurtu zen, k.a 337. urtera arte, Kleopatra erreginarekin, bera izan zen azkena.

DESKRIBAPEN OROKORRA. GEOGRAFIA.

- Nilo ibaiak antolatzen zuen Egiptoko bizitza. Eredu bi:
  - 1 ▪ Butto: deltaren inguruan, iparraldean, biztanlego gehiena batzen zuen, Behe Egipto ere deitua.
  - 2 ▪ Nekhen: Hegoaldean, Egipto Garaia deitua, Tebas hiri garrantzitsuenaren zena.
- Egiptok, Mesopotamiak bezala, lotura handia zuen ibaiarekin (Nilo+Egipto = Tigris eta Eufrates+Mesopotamia)

■ Marko geografikoa:

- haran mehea eta luzea, 900km
  - ibaiaren inguruan
  - zabalera 10-15km
  - mendikateak eta basamortuak: harresi materialak
- Irteera: Mediterraneoan.

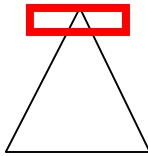
Beraz, ibaiko kultura sortu zen,

→ oinarrizko ekonomia: nekazaritza

ANTOLAKETA SOZIO-POLITIKOA

■ Egiptoko inperioa historian luzeena izan zen: 3000 urte

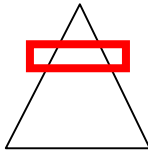
■ Hierarkizazio sozial gogorra: piramidala

▪ Gailurrean: faraoia

- erregea da
- jainkoa bezala
- jainkoaren tratamendua
- lurraren eta bere menpekoen jabea da
- hil ondoren lurperatua: piramide edo hipogeoan

→ Bere izaera jainkotiarra garrantzitsua da faktore sozial honetan

▪ Faraoiaren azpian: nobleak => estamentu pribilegiatua

- gailur soziala: militar eta lur jabeak
- faraoiak banatzen zituen lur eremuak, militarrei ematen zizkien beraiek lantzeko
- militarrek mastabetan lurperatzen ziren

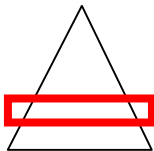
▪ nobleekin batera sazerdoteak → aberatsak

- eragin handia zuten antolaketa sozio-politikoan, zientzia eta historia ezagutzen zutelako
- idazkera menperatzen zuten, historia tenpluetako hormetan idatziz

▪ beste sektore bat: eskribariak

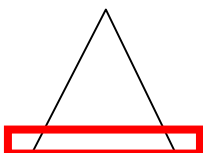
- estamentu pribilegiatua
- idazkera menperatzen zuten:- kultura, historia eta zientziak ezagutzen zituzten.
- Notaritza moduan funtzionatzen zuten:
  - Negozioetan parte hartuz
  - Legeak eta dokumentuak idatziz

▪ Erregearen ama estamentu pribilegiatua, bere familia bezala nobleak

▪ Piramidearen azpian:

- nekazariak
  - artisauak
  - merkatariak
- } hirietan
- Oinarri sozialaren parte

▪ Esklabuak: kopuru handiena

- piramidearen oinarria

Faraoia:

- Burukoak

- Egipto baxuan (itsaso ondoan) erregeak koro gorria:

- Egipto garaian zuria:

- Batzean bi erresumak, koroak ere:

- Erregearen amak ere beste bat erabiltzen zuen, baina ez dago klase gorago batean nahiz eta estamentu pribilegiatukoa den.

ERLIJIOA

- Elementu erabakiorra, baldintza kultura eta Egipto osoa

- arreta gehiegi hileen etxeei beste erakuntzei baino, bai jauregi edota bizitzeko

- Hasieran botere fetixistak ziren:

- jainkotasuna: landare, animala eta naturaren indarretan sinesten zuten

→ ondoren, animala sakratuak:

- belatza - Horus
- behia - Hator
- idia - Apis
- Txakala - Annubis
- Katua...

→ geroago, konbinatu animala eta giza gorputza:
giza itxura eta animala burua

- Honez gain beste jainko batzuk gurtu zituzten:

- Ra: eguzkia, unibertsoaren sortzailea, zeruan bizi, bidaiatuz gau eta egun unti batean unibertsoetik, egia, argia eta justizia banatuz.
- Osiris: goi mailako jainkoa:
  - Lurra eta zeruaren semea, Nilo ibaiak errepresentatzen du, beraz aberastasuna.
- Isis: Osiris-en arreba, jainkosa, Osiris-ekin bizi da eta bere semea Horus-ekin batera.

- Osiris-en mitoa: Osiris-ek erakutsi zien gizonei laborantza eta arteak. Bere anaiak Set-ek hil eta zatituko du munduan zehar sakabanatuz. Set-ek, basamortuko erregeak, gaizkia errepresentatzen zuen. Isis-ek Osiris-en zatiak topatu eta berregin zuen gorputza baltsamatzeko.

Mito honek garrantzia izan zuen Egiptoko kultura eta artean. Bere bitartez naturaren zikloa azaltzen da:

- bizia ≠ heriotza
- eguna ≠ gaua
- Osiris ≠ Set

■ Osiris eguna eta Set iluntasuna dela suposatuz, Isis ilargia eta Osiris-en heriotzarengatik negarra → izarrak

■ Aintzinako mundua mitoetan oinarritzen da tresna modura mundua azaltzeko, ≠ nahiz eta zientziak ezagutu naturako fenomenoak aztertzen dituen.

HILONDOKO BIZITZA

■ Gorpuek eta pertsonak Kha dute

- gure doblea, edo izpiritua
- hil ondoren bizitza bat posible izateko beste munduan → baltsamatu Kha posible egiteko
- Horregatik garrantzitsua gorpua baltsamatzea eta momifikatzea.
- Kha-k epaiketa bat pasatu behar zuen hil ondoren. Ondoren hilezkortasunera heltzen zen arima.
- horretarako momia babestu, atsedenean egon behar zuen:
  - piramideak, hipogeoak (harkaitzean zuloa), mastabak
- Epaietaren errituala hilen liburuan agertzen zen.

■ Hiltzean gorpua baltsamatu behar zen, hau da, azal ilea, etab. mantendu.

- Hesteak eta burmuina atera (beste mundura pasatzeko hilezkortasunean perfektu egoteko)
  - a. hasieran gorpua ireki behar zen. Gero, ipurdiko zulotik eta sudur zuloetatik aterez.
  - b. Barrutiak natronarekin garbitu eta poteetan gorde. Hilobi ganbaran gordetzen ziren gorpuekin bat beste mundura pasatzeko.

IDAZKERA HIEROGLIFIKOA

■ Garrantzi handia Egiptoko kulturean

■ Oinarritzko elementua

■ 1842. urtean Champollion-ek deszifratuko zuen. 1799. urtean Rosetta hirian soldadu batek topatutako basaltozko harri beltza.

- bertan hieroglifikoz/hieratikoz
- demotikoz
- grekoz

→ bertan apaizen dekretu bat agertzen da. k.a 196an Tolomeoen garaikoa.

▪ Champollion-ek zeinuak fonetikoak zirela aurkitu zuen eta idazkera grekoarekin batera lortu zuen itzultzea.

■ Marrazki txikiak gauza ezberdinak adierazten zituen.

- objektuak, ekintzak, nolakotasunak (objektu baten ezaugarria), soinu bat (hori ahoskatzen den hotsa) eta azken letra baten balioa edo hizki bat izan daiteke.
- Idazkera oso konplexua da

■ Egiptoarrek grabatu hieroglifikoak:

- harrian grabatu
  - paperean idatzi (papiro)
- } Pintura, eskultura eta erliebeekin behera

asko agertu zen.

■ Idazkera faktore garrantzitsua da kultura baten garapenerako

- jakintza biltzen zuen
- kultura transmititzen zen

Zientziak garapen handia izango dute:

- matematika
- geometria
- astronomia
- fisika

→ Zientzien jakintzak:

- piramideak eraikitzeko bloke handiak altxatu zituzten (fisika)
- Ilargiaren faseetan oinarritutako egutegia 3 urtarotan banatuko dute (astronomia)

· nekazal mundua isladatuz:

- uholdea, ureztaketa
- germinazioa/ ernetzea
- uztaldia

EGIPTOAR ARTEAREN EZAUGARRI OROKORRAK

HILOBI ARTEA

■ Heriotzaren inguruan sortutako artea

■ Hilondoko bizitza bideratzeko:

- piramideak
- mastabak
- hipogeoak (mendien industuak)

■ Hilobiak apaindu:

- pintura
- erliebeekin

■ Gaiak:

- Osiris-en epaiketa
- Hilondoko bizitza

■ Sarkofagoak eta altxorak

ERRALDOITASUNA

■ Hilondoko artea denez, eternalki irauteko asmoarekin sortuko da eta hori da hain zuzen gaur egun geratzen dena eta aztertzen dena. Ezaugarriak:

- Hilobi artea
- Erradoiltasuna (harrien tamaina)
- Proporzio gabetasuna
  - Funtzio eta arkitekturaren artean
    - Arrazoi sinbolikoa

↓

Gorputza babesteko oso erraldoia eraikina. Tamaina handia: Erraldoitasuna.

- Boterea erakusteko (faraoiaren handitasuna erakusteko)
- Beldurra igorri
- Ikusleen animua menpean jarri
  - Harritzekoa da => bitartekari lanak; gurpilak oso berandu ezagutu izanak. Ez zuten ezagutzen: polea, gurpila
- dena gizakiaren lana, antolaketa ikaragarria eskatzen zuen

TEOKRATISMOA

- Artean jainkoen gurtza eta hilondoko bizitza bakarrik islatu
- arkitekturaren bereziki hilobi eta tenpluen funtzioa
- bestelako arkitekturak garrantzi gutxi zuten

BATASUN ESTILISTIKOA

- Egiptoar artearen garapena oso txikia izan zen.
- Eredu finkoak erabiliko dira
- Konbentzionalak
  - Faraoiak berrikuntzak gaitzesten zituzten, arriskutsuak izan zitezkeelako
- Egiptoar artea hieratikoa, konbentzionala eta estereotipatua zen

AURREKOTASUNAREN LEGEA

- Lege adierazgarriena:
  - giza irudia irudikatzen da arau batzuk kontutan hartuz: ←
    - erliebean
    - pinturan
  - beti aurrez aurre, giza irudiak beti agertuz gorputzaren alde zabalena:
    - { - burua profilez ≠ begiak aurrez
    - enborra aurrez ≠ emakume titiak profilez
    - besoak, eskuak, hanka, zangoak profilez }

▼

arau hauek zorrozki mantendu ziren garai osoan.

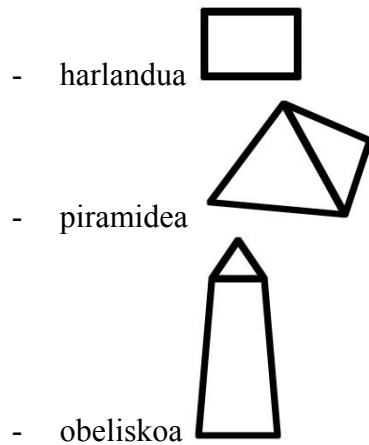
Funtzioa: argitasuna eta keinu adierazgarrienak eskaini

ARKITEKTURA

- Ezaugarriak:
  - **HORIZONTALITASUNA**: egiptoarren begirada, lurralde horizontala, ez zegoen mendirik
  - **DINTEL DUA**: horizontala, gehiago areagotuz. Zergatik?
    - ez zuten ganga ezagutzen
  - Materialak:
    - harrizko eraikuntzak
      - eternaltasuna, betirako artea
      - harlandua: - harri landarekin eraikitzen zuten murrak eta harresi gogorrak
        - egur gutxi, harri asko → leku lehorra

- lehen dinastietan beste materialak: zura, kanabera, buztinezko adreiluak (adobeak)
- **HARRIA:** zibilizazioaren izpiritua geometrikoak adierazten du, materialen forma geometrikoa:

■ **ERRALDOITASUNA**=kolosala

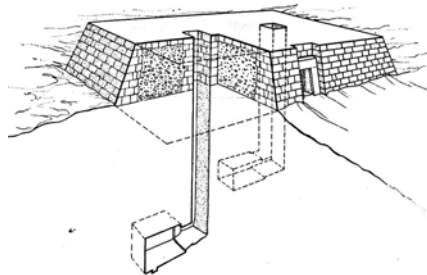
- Adierazteko faraoien ahalmena
- Handienak kultura egiptoarren
- indar kolektiboa
- Gorengo maila adierazten zuten
- Hilondoko bizitzak eta jainkoen garrantzia arkitektura lan ospetsuenak/garrantzitsuenak burutu zituen Egiptoko zibilizazioak:

1.- Hilobiak: Hil ondoko bizitzan sinesteak eta hildakoaren izpirituak euskarri materiala behar zuelako usteak, zenduaren gorpua eta haren tresnak kontserbatuko zituzten hilobien eraikuntza egin zuten beharrezko.

INPERIOA ZAHARRA, 2700-2200 K.A (III-X DINASTIAK)

- Erabili zuten hildakoentzako eraikin tipoa:

- **Mastaba:** lehen hilobi tipoa
    - piramide moztuaren itxura, zulo txiki batzuk zituen
    - kanpoko harresia harlanduz eta betetzeko materiala, adreiluz betetako murrua
    - barrualdean hilobi kapera
    - itxi egiten da mitoak eta opariak eskaini ondoren
    - goiko aldean zuloak zeuden, putzu bezala gela txikiei lotuak
- Beraz, bi alde ditu: hilobi ganbara eta kapera

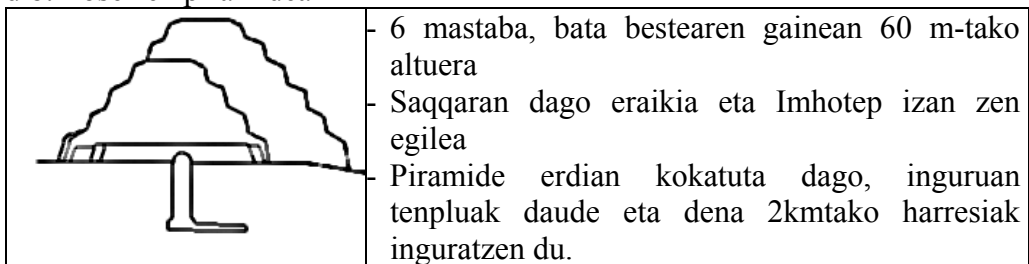
- Mastaba batzuek Serdab-a zuten

- Kha kokatzeko gela, bertan hilaren irudia jartzen zen gorpua ordezkatzeko
- Kha-k hila errepresentatzen du eta berpiztu arte arimaren egoitza izango da.
- Hormak baxu erliebez apainduak eguneroko bizitzari buruzko eszenak errepresentatzen zituztenak
- Mastabak Egipto Behean (Delta ondoan) era ordenatu batean antolatu ziren. Kaleak modura hiritxo bat osatuz.

■ III. Dinastiatik aurrera handitu nahi izan zuten hilobiaren tamaina:

- Piramide mailakatua
- Adib. Zoser-en piramidea

■ Hurrengo pausua: IV. dinastiatik hilobiaren proportzioa handitu => piramide prototipoa sortzen da.

- Famatuena: Keops, Kefren eta Mikerinos

Gizeh-ko multzoa

- IV. dinastiako faroiak izan ziren.
  - Bere erregealdiak Inperio zaharreko epe emankorrenak
  - Keops-en handiena eta lehena:
    - Azalera: 55.611m²
    - Bol.: 2.405.500m³
    - H: 146m
    - Harrizko blokeak: 2,5T

- Antza, 30 urte eraikitzeke eta sekulako antolaketa suposatuz
- Inguruan hilobi tenpluak ere, hilobi erritoak ospatzeko.

→ Oso garrantzitsua erregea hilobiratzea => Nilorantz etorbidea.

- Nilon kaia egiten zen, bertan harrizko untzia egonez
  - Faroiaren berpizkudearen zain Ra-rengana eramateko

- Gizeh esfingea Kefren-en ondoan

- Kare harrizkoa
- 20 metrotakoa
- gorputza lehoiarena
- giza burua

Harmakuti-ren irudia: eguzki jai berriaren jainkoa

- Hanken artean aldarea mitoak eta eguzkiaren irteerak ospatzeko, sakrifizioak

INPERIOA ERTAINA, 2200-1600 K.A (XI-XVII DINASTIAK)

■ Hilobi arkitektura txikitu egiten da

- piramide txikiagoak eginez
  - Dashom
  - Davidos

- Adreilua erabiltzen da
  - kareharria adreiluz egindako estaltzeko bakarrik
- Mastabekin jarraitzen da
  - orain klase ertain edo dirudunen hilobi bezala, ez erregearena
- Faraoi et apaiz handiak, noble printzipalak:
  - hipogeotan:
    - arrokan, mendian industutako zuloak
    - kanpotik ikusezinak, topa ezinak
      - Abantaila: mastaba eta piramideekin konparatuz
    - Pasabide estu batez osaturik dago, horrek hilobi kaperara eramaten du. Bertan, aldarea opariak eskaintzeko eta hilarria (estela) jartzeko
    - Beste pasabide batek Serdab-era bertan Kha
    - Pasabide estuena puntu sakonena eraman → hilobi ganbara
      - ↓
      - momia sarkofago barruan eta bere altxorra.
      - Adib: Tutankamon 3 sarkofago
- Faraoiaren hilobia bada ondoan beste ganbara ba ajuarra/ostilamendua gordetzeko
- Pasabideak itxi egiten ziren eta gela trangatu, bete.
- Erregearen harana:
  - basamortu bat
  - hipogeoiz beterik
- Faraoiak bizitzan zituzten gauza guztiak eraman behar beste mundura:
  - janaria, tronoa, ohea, esklabuen irudiak, zerbitzariak, sinboloak
  - bere gorputzaren barrutiak ere ontzietan gorderik

Egiptoar faraoien mundu osoa horri esker ezagutzen da

INPERIO BERRIA, 1600-1100 K.A (XVIII-XX DINASTIAK)

- Egiptok lortu zuen handitasunaren gailurra
- Hipogeoekin jarraitzen da
  - Erregeen harana
    - Nilo ibaitik eta Tebas-etik hurbil
    - Inperio berriak gune sakratua bihurtuz
  - Hipogeoek konfigurazioa irregularra dute
    - Tutankamon-ena 1922. urtean topatu zen altxorrez beteta eta momia 3 sarkofagotan sarturik, azkena urrezkoa zelarik
    - Gela aurea dauka, altxorraren gela, hilobi ganbara, pasabidea...
- tenpluek arkitekturaren ezaugarriak islatzen zituen
  - arkitektura horizontala
  - dinteldua
  - kolomaren erabilpena: oso hurbil kolomak → ark. dinteldua delako
  - Inperio zaharrean: piramide eta mastaben ondoan
  - Inperio ertainean: eguzki santutegiak egon
  - Inperio berrian tenplu adierazgarrienak
    - Tenpluaren egitura prototipikoa
    - Bertan zeremonia/ospakizun ezagunenak eta ikusgarrienak
    - Jaiak eta Gorteko etiketak lortzen zituzten puntu altuenak

■ Tenpluak sailkatuz: eredu 2

1.- Tenplu handiak/nagusiak

- erregeen haranean eta inguruetan kokaturik
- jainkoen gurtza eta zeremonia handiak ospatzeko. Beti faraoien inguruan

2.- Speos-ak:

- industu egiten dira labarretan, fatxada aurrealdean
- Nilo ondoko harrizko hormetan
- Hilobi izaera dute baina izan gabe
- Bakarrik hiletak egiteko faraoien omenez
- Barrualdean 3 gelatan antolatu: altuera, Neurri, argiztapena= txikiagoak

■ Inperio ertainean:

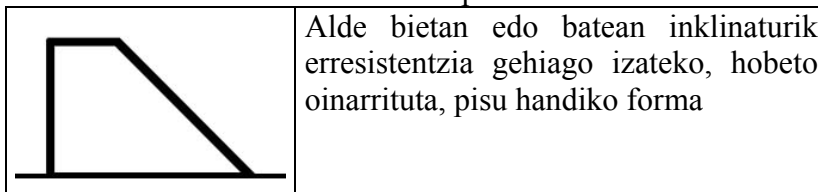
Mentumhotep II-aren tenplua

■ Inperio ertainean:

Luxor eta Karnak-eko tenplu handiak eraiki

■ Tenpluak zatikaturik daude, zati bakoitzak esanahi sinbolikoa du

- arkitektura dinteldua, horizontala, mailakaturik dago. Txikitu egiten da aurrera egin heinean.
- Argitasuna, ilunduz doa, tenplu barnean zehar=> balio sinbolikoa. Zenbat eta aurrera egin, gutxiagok egin dezakete
- Tenpluko emultsio arkitektonikoa km-tako luzera
- Harlanduzkoa eta murru handietan ezponda forma

Egiptoko lurra hondarra denez, indartzeko elementua

- Estalkia dinteldua=> elementu garrantzitsuena koloma da

Bere forma kapitolean islatzen da: landaretza, nilotarra

- lotiformea
- papiriformea
- kanpaniformea
- jainkoen burua

■ Tenpluen zatiak

1. Eraikinera heldu gabe Esfingeen etorbidea

- tenpluen eta ibaia lortzen dituen
- hortik pasatu behar hilotzak
- bidearen bi aldeetan esfingeen eskulturak agertzen dira

► Eskultura hauek bidea babestu gizakia ez sartzeko tenpluen barnean

2. Obeliskoak

- Sarreraren aurrean bat edo bi kokatu
- Zerurantz, eguzkiaren sinbolikoak
- Forma piramide mehe batena
  - Monolitoak piramide txiki batekin amaitzen dute
  - Bertan, jainkoen eta faraoien laudorioak idazten ziren.

3. Pilonoak

- Sarrera osatzen dute

- Oso gutxiak pasa zezaketen:
  - Noblezia
  - Armadaren burua
  - Erret familia
- 4. Patio kolomaduna
- 5. Aretu hipostiloa
  - gela handi bat kolomekin estalia
  - horma erret familia, apaiz handiak, nobleziako zenbait partaide
- 6. Santutegia:
  - Faraioia eta apaiz handia bakarrik
  - Ilunpetan dago
  - Misterioa sinbolizatzen du, bakarrik ezagutu dezakete faraioiek bere izaera jainkotiarrengatik

■ Ramses II.aren garaian (XIX. dinastia) Speos garrantzitsuenak egin

- Abbu-Simal-en → Ramses II (handiena) Inperio berria
  - Berezitasuna: gaur egun desagertu
  - Ekinozio egunetan: otsailak 21, urriak 19
    - Eguzkiaren lehen izpiak sartu, gelak zeharkatu eta faraioiaren irudia argitu
  - Azken ganba, ilunpetan zegoena Ra/eguzkiak argitzen zuen
  - Abbu-Sinbell-en ere Nefertariren omenez eginiko speos-a
  - Hatsepsut-en Speos-a
    - Hilobi kapera kanporantz irteten da, beraz, ez dago dena industua
      - Erraldoia, dinteldua, horizontala, ark. ezauga.

BERANTALDIA, K.A 1100-332 (XXI-XXX DINASTIAK)

- XXI. dinastian egiptoar artea astiro itzaltzen hasi zen distira. Baita atzerritar eragina.
  - Orain arte oso gutxi zen da kanpoko eragina goiko kultura izan delako
- Faraioiaren boterea ahuldu egiten da
- Hiriburua Tebas-etik ⇒ Tanis-era (Niloko Deltan)
- Tentsio handiak errege eta apaizen artean
  - apaizek beraien boterea indartuz
  - Ondorioz:
    - Barruko arazoak Egipton
    - Kanpoko inbasioak
- XXVI. dinastiako lehen erregea Psametiko I.rekin berpizkunde bat egongo da.
  - Psais Hirubura izendatu
  - Psais-ko garaian: loraldia eskulturan
    - Teknika berriak sortu
      - Brontzezko estatuak neurri handikoak
      - Eskulturan forma berriak ematen dira
      - Erretratuak harri gogorretan: basaltoa eta ekistoa. Harri gogorrak erabil izan dira baina garia honetan oso landuak, leunketa handikoak
    - Indar sortzailea oraindik dirau
- Aldi Ptolomeotarra eta erromatarra

- Kleopatra VII-rekin amaitu aldi Ptolomeotarra
    - garai honetan eskultura berpiztu
    - gaia honetan arkitektura txikitu
      - txikiagoak dira eraikinak
      - irabazi harmonian eta grazian
  - Tenpluen zatiketa tradizionala desagertu
    - Isis-en tenplua Biloko Fila Irlan
    - Filur Nektamporen pabilioia
    - Horus-en tenplua Edfu-n
- Bertan mundu grekoaren eragina batez ere, ikusten da.

■ Egipto ez da bukatzen Berantaldian

- k.a 525. urtean Pents-ek Egipto Konkistatuko du Ganbises Psametiko III garaituz
  - Inperio Satrapa Probintzi bihurtu
  - Pertsek Egipto mesprezatu → honek altxamenduak eragin
- K.a 333an Alexandro Handiak konkistatu Persia, Dario III Isos-en garaituz. Egiptok Alexandro arranditsu hartu eta askatzailea kontsideratu zuten. Alexandrok onartu zuen kultura eta enperadore izendatuko dute koro gorri zuria jarriz.

Alexandrok berreskuratu zituen Egiptoko ohitura eta kultura. Berak Alexandria hiria sortu, delta inguruan eta hiriburua izendatuko du, Mediterraneo kostaldean.

➤➤➤➤ Hemendik aurrera fusio kulturala Egipto eta Greziar artean, bat egin Ptolomeo garaian.

Azken Kleopatra, VII k.a 30 hil egin zen Egipto eta Erroma barruan bere probintzia bat bezala geratuz.

EGIPTOAR ESKULTURA

■ Ezaugarriak:

▪ IZAERA BALIAGARRIA

- Sinesmen erlijiosoengatik eragin baliagarria zuen, ez plazer estetikoa
- Helburua: funtzio erlijiosoa betetzea
  - ez edertasuna
  - ezta kontenplazioa
 → Eskulturak tenplu eta hilobietan, ilunpean egoteko eginak, gizakiaren begiradatik urrunduta
- Tresnak dira:
  - hilobietan gizakiaren etorkizuneko bizitza ziurtatzeko zuten helburua, hartan Kha berpizteko balio zuten
  - Tenpluetan jainkoei eta faraoiei gurtzeko zeuden estatuak
- Kanon erlijiosoak jarraitu, ez kanon estetikoak.
  - ▶ Ulertzeko kanpoko eragin estetikoak ez izatea. Horregatik denboran zehar modeloak jarraitu.

▪ ANONIMOTASUNA

- Anonimotasuna loturik dagoen izaera erlijiosoarekin. Oso gutxitan ezagutu egilea.
- Salb.: Imhotep Zoser faraoiarentzat eginiko piramidea. Ia jainkotiarra izan zen. Zergatik?
  - o Imhotep arkitektua zelako.
- Eskultura eta pintura eskuaren bitartez eginiko lana zen, artisautzarena, langilearena.
- ≠
- Arkitektura ideiak egiten dituen da. Ideiak egiten zituena da. Ideiarena da eta beste kontsiderazioa dute.
- ✗ Anonimotasuna izaera erlijiosoarekin zerikusia zuen. Gizakiak solteak ez du garrantzirik jainkoen aurrean.

▪ ERRET ARTEA

- Faraoia jabe bakarra zen, horregatik bere presentzia artean artelan guztiak faraoiaren inguruan kokatuz: emaztea, zerbitzariak...
- ✗ Egiptoar artearen erret artea da.

▪ BATASUN ESTILISTIKOA ETA TRADIZIONALITASUNA

- 3000 urtetan zehar batasun finko bat mantentzen da.
- Erabiliko dira arau finkoak eta konbentzionalak, aldatu gabe.

Faraoiak eta erlijiosoek ez dute aldaketarik nahi, aldaketek egoera aldaketa suposatzen duelako.
Horregatik: arau tradizionalak aldarrikatuko dituzte, ukiezinak bezala.

Horregatik:

Arte arranditsua, hieratikoa, estereotipatua izango da. Konbentzionala eta kontserbakorra.

▪ KANONAK ETA KONBENTZIONALISMOAK.

- Eskulturaren printzipio formalak identifikagarrienak:
  - ★ Frontaltasunaren legea: Egiptoar artea giza irudiaren irudikapenean aldaezinezko forma baten barruan kokatzen da. Giza irudia aurretik ikusteko egiten da. Burua profilez ≠ begia aurrez. Gorputz enborra aurrez ≠ besoak, eskuak aurrez. Oinak barruko aldean, behatz lodia kanpoaldera.
- Erlikea eta pinturan ere, beti erakutsi perspektiba zabalena.
- Tradizioa hau mantenduko da egiptoar artean.
  - Lege honek izaera kontzeptualeko funtzioa du:
    - argitasuna eskaini
    - keinu adierazgarrienak
  - + Eskaintzen da gizakiari buruzko errepresentazio mentala, ez den bezala, baizik eta dakiguna: kontzeptuala.
    - ⇒ Baztertu nahi elementu konkretuak: erretraturik ez, ez narrazorik, hori puntuala da. Egiptok betikotasuna bilatzen du, orokortasunak nahi ditu, zehaztasunak murriztuz.

▪ ERREALISMOA ETA HIERATIKOTASUNA

▫ Izaera erlijiosoak baldintzatzen du artea, batez ere giza errepresentazioak.
Ondorioz:

- irudiak hieratikoak dira
- irudiaren errepresentazioa transzendentala kontuan hartuz

▫ Ezaugarriak:

- begirada infiniturantz, galdua
  - bekokia altxatua
  - besoak gorputzera itsatsiak
  - oinak lurrean ondo itsatsiak
- } Idealismoa

Baita helburu praktikoa: oinak, besoak ez ateratzea, konkorrak ez:

- ez erliebean
- ez eskultura askean

→ Apurketak ez emateko, bestela Kha-k gorputz inperfektu bat izango luke.

▪ Eskulturan irudi kuboak landu

- gorputza harrizko kuboak da. Bakarririk irten:
  - burua
  - oin puntak

Helburua: faraoiaren irudia apurketetatik babestea

■ Badago faraoiaren edo giza irudiaren errepresentazioa:

▪ Faraoi perfektua: gaztea eta sasoian.

□ Batzutan, agertu izaera pertsonalaren keinuak, gutxitan.

■ Errealismoa noiz?

- Gizon arruntak, funtzionarioak, zerbitzariak. Adib: Cheikhed-Beled (Inperio zaharra). Alkatea zen, zurezko irudia da eta akats fisikoak errepresentatuta ditu.
- nahiz eta errealismo aipatu, sinesmen erlijiosoak pisu handia aldaketak emateko.

⇒ Iraultza ideologikoa:

Apurketa gizakiaren errepresentazioan, Amenofis IV, apurtu, aldaketa eman izena aldatu zuen → Akhenaton, XVIII. dinastia, inperio berria.

Iraultza ikaragarria:

- Erlijioan
- Hiriburua Amamara eraman zuen
- Jainko bat ezarri zuen

Ondorioz artea aldatu zuen.

♣ Emango den iraultza estetikoak ez da errealista- deformazioak, kanonen apurketak baina era manierista batean.

Akhenaton hiltzean sinesmenak berreskuratu, ohiturak, Kanon estetikoak (aintzinakoak).

ERLIEBEA

- Tenpluetan, erliebeetan, jauregietan, hormak estaliz

- 3 helburu:
  1. – Erljiosoa: jainkoak gurtu
  2. – Politika: propaganda: faraoiaren balentriak kontatuz
  3. – Anekdotikoa:
    - a. batzutan eguneroko errepresentazioak agertuz
    - b. aktibitate ekonomikoak
      - i. nekazaritzan
      - ii. artisautzan
- Beti hieroglifikoekin osatuz
- Milak eta sailkapenak
  - faraoiak neurri handiagoan beti
  - errepresentazioan ere hierarkia mantenduz
- Teknika
  - Inperio zaharrea bi planoko erliebetan
    - o Hondoa plano bat
    - o Hondotik atera irudia
  - Inperio ertaina eta berria: Erliebe sakondua
    - o Irudiaren profila sakondu, horrela erliebea azaleratik ez da irteten
    - o Oso erraza da ikusteko argi gutxiren beharra duelako ikusteko. Beraz, ilun dagoen tokietan etekin handiago ateratzen zaio.
    - o Sakondua denez babestuago dago, betikotasuna bermatuz
- Kasu gehienetan erliebeak polikromatuak dira
  - beraz, askotan eskultura eta pintura batera doaz ⇒ lan eskultoriko-piktoria lortuz

Inperio zaharra

- Erliebe gehiago agertzen dira, IV eta V dinastietan garapen handia ematen da artean: eskulturan (garai honetan piramide handiak: Keops...)

Inperio ertaina

- Erliebe sakonduak garrantzi handiago, argiagoa linealtasuna

Inperio berria

- Baita ere erliebe sakonduak
  - tenpluetako pilonoetan

MUKULU BIRIBILEKO ESKULTURA ASKEA

— Non?

- Hilobietan, hau da, ohorezko lekuetan
- Tenpluetako barruko geletan
- Jauregietan eta hurbiletan

— Errepresentazio ezberdinak

- faraoiarenak batez ere
  - o Teknikak garatu
  - o Ereduak ezarri

→ baita:

- Eskultura gortelaria
- Hilobi eskultura
- Jainkoen errepresentazioa

- Eskultura herritarra

Inperio zaharra

- III. Dinastian faraoiaren lehen errepresentazioak
  - Lehenegoa Zoser faraoiaren eskultura, III. dinastiaren fundatzailea
    - Irudi honek hurrengoak arautu zituen, ikonografia sortu

Inperio ertaina

- faraoiaren errepresentazioa 2 modu
  1. Jezarrita: tronoan, hieratikoa, bizarra, zetroa
  2. Zutik: eskuetan erret zigilua eta boterearen sinboloak (zetroa, koroa)

Inperio berria

- Oso garrantzitsua artearen historian
  - Irauten dute aintzinako eredu estetikoek, desberdintasunaz ez nabariak, orokorrean ezaugarriak mantendu
  - Eskulturan:
    - lan finagoak eta dotoreagoak
    - kanona luzatu egiten da
    - Keinuak malguagoak egiten dira
  - Agertzen dira estatua kuboak, hobeto babesteko errepresentazioak. Bertan ere idatzi egiten zen.
  - Errepresentazio berria: belauniko: opariak eskaintzen jainkoei
  - Erraldoitasuna nabarmendu eskultura askean:
  - Amenofis IVrekin iraultza sozial, politiko, erlijiosoa, eta hori guztia eskulturan islatu zen
    - Tailerrak sortu ziren
    - Erretratuak garrantzitsuak
- ⇒ Irudiek kanon manierista jarraitzen dute:
- gerri mehea
  - zabaldua gerritik behera
  - forma bigunak
  - fintasun gehiago
- } Amamako kanon manierista

ESKULTURA GORTELARIA

Inperio zaharrean

- goi mailako gizartea: apaizak eta funtzionariak
- konbentzionalismoak

Inperio ertainean

- ez oso garrantzitsua

Inperio berrian

ESKULTURA HERRITARRA

- Iruditxo txikiak

- Buztin, zurezkoak
- batzutan polikromatuak
- Eguneroko errepresentazioak
- Izen orokorra OUSHEBTI
- hilobietan topatzen dira batez ere, faraoien hilobietan beste mundura eramán nahi dituen altxorren artean.
- Oushebtí-ak inperioetan zehar ematen ziren

EGIPTOAR PINTURA

- Egiptoar artearen 3. osagai garrantzitsua
- Askotan agertzen da eskultura eta erliebeekin batera.
  - bakarrik ere maila artistiko garrantzitsua dauka
- 3 inperioetan berdín mantendu ziren elementuak
  - prozedurak
  - tresnak
  - koloretasuna
  - teknikak
  - gaiak
- Prozedurak:
  1. Horma prestatu: harria (hilobi eta tenpluetakoak) lurrezko geruza batez estali egiten zen. Lurra eta lasto xehekatuzkoa zen. Lehortzean beste geruza bat: harez eta karez ⇒ geruza fina eta zuria lortuz.
  2. Koadrikulatu azalera, horretarako langile espezializatuak
  3. Ondoren, “inguruén eskriba” marraztu, koadrikularen gainean profilak
    - 3 pausuak pintorearen menekoak burutzen zuten
  4. Pintoreak osatu konposaketa, kolorea emanez zehaztasun handiz
- Tresnak
  - naturalak
  - bertako landaretza
- Koloreak naturalak
  - beltza=kedarra
  - zuria=klariona
  - gorria=lurra
  - berdea=malakita=kobre karbonatoa
  - urdina=kobrea eta kaltzioa
- Teknikak
  - tenpera opakoa
    - uretan disolbatu kola eta arrautza zuringoa → hori basea gero pintatzeko
    - gainetik berniza ematen zen
  - horrela egindako pinturak mantendu erliebeetan.
  - Pintura ere erliebean ematen zen
- Pintoreak tailerretan antolatzen dira, faraoi, noble edo kargudunaren zerbitzuean

Inperio zaharrean

- Tailerrak hiriburuan: Menfis

- Marrazkia oso zehatza
- Koloreen armonia sotila

Inperio ertainean

- Pintura gutxi ezagutu

Inperio berrian

- Pinturaren urrezko garaia
- Tebas-en asko agertu zen, batez ere XVIII. dinastian
- Momentu gorena, gailurra heldu zen
  - Koloretasuna
  - Konposaketa
  - Estetikan

• Gaiak

1. Eguneroko bizitzako eszenak
  - gehien errepikatzen da: betebeharrak, zaletasunak,...

Pinturan eskulturaren bezala, konbentzionalismoak:

- esklabuak azal iluna
- frontaltasuna
- hierarkia

2. Jaiak eta ospakizunak

- gai hauek gortelari eszenak dira

Pintura, idazkera bezala, mailakatua

- goian nobleak
- behean zerbitzariak

3. Jainkoak eta faraoiak

- hilobietan
- tenplu eta santutegietan

Askotan konposaketa idazkerarekin osaturik dago.

- batez ere, hilobi gelan talde piktoriko hoberenak jartzen dira, hipogeotan zaila da, galeria asko daudelako
- hilobi eszenak asko errepikatzen dira egiptoar artean
  - izpirituaren epaiketa
  - gorpuaren bidaia
  - momifikazio eszenak
- Emakumeak oso errepresentazio lirikoak
- landaretza eta animaliak fintasun handiz errerepresentatuz

LUXUZKO ARTEA

- Hilobi ajuarra/ostilamendua oso garrantzitsua
  - gauza asko: bitxikeriak
  - bertan agertu egiptoar artean
- Bitxiak hilobi altxorretan kokatu eta oso garrantzitsua zen bitxikeria
  - aberastasun handikoa
  - koloretasunarengatik
    - kolore askoko konposaketak
- Ezagutzen den bitxitegi garrantzitsua: Tutankamon, osorik topatu zelako.
- kakarraldoa jainkoaren errepresentazioa, horregatik topatzen da hilobi altxorretan.
- Altzariak nahasketa ziren:

- zurgintza
- bitxigintza
- urregintza

GREZIA

GREZIAR ZIBILIZAZIOAREN EZAUGARRI OROKORRAK

INGURU FISIKOA

- Mediterraneo itsasoan mundu grekoa garatu zen, Heladearen bihotza. → Ez Grezia
- Greziarrek Pontos deitzen zioten itsasoari: pasabidea, bidea. Beraientzat bidea, pasagunea zen, kontinenteetatik irtetara, Asia txikira igarotzeko.

- Pasabide erabiliz koloniak fundatu zituzten.
- Kolonizazioak zabaldu zuen greziar zibilizazioa

★ PONTOS:

- Kulturaren mantenua zen
- Merkataritza bidea

■ Mediterraneoko klima

- uda beroak, idorrak
  - neguak epelak
- } Eragina zuen bizitzaren alde guztietan:
- Kulturari
  - Arteari
  - Ekonomian
  - Sozialean
  - Politikoan
  - Historikoan
- Gizakia aire zabalean mugitzen zen, denbora asko ematen zuen plazan, kalean tertulian
  - Arkitekturan
    - Teatroak
    - Anfiteatroak
    - Epaitegiak
 } Teilaturik gabe
  - Bildu egiten ziren aire zabalean politikari buruz hitz egiteko, eztabaidatzeko
  - Jainkoentzat tenplutxoak eraikitzen zituzten
    - jainkoentzat etxetxoak
    - barruan ez ziren ospakizunak egiten
    - altxorak eta jainkoen irudiak baino ez
    - kanpoan sortzen zen espazio sakratua
  - Kirolak, gimnasioak ⇔ biluzik

* Greziarrek bizitza sozial handia taldean. Klimak eragina zuen harreman sozialak modu zabalean sortzeko aukera.

■ Lurralde menditsua

- lautada gutxi, meheak
- lurra harritsua

- azalera %20 bakarrik kultibatu zitekeen:

- laboreak
  - mahatsa
  - olibak
- } oso gutxi ekoiztuz

kolonizazioa eragin zuen:

- atera lurraldeetatik besteak konkistatzeko
- poliaren fenomenoa
  - Poliak hirietan antolatzen ziren, independenteak ziren

- Itsasoren garrantzia

GIZAKIA ARDATZA ETA MOTORRA

- Greziako manifestu kulturaletan gizakia da ardatza

- gizonaren arabera:
  - artea
  - zientzia

- Artean islatu egiten da

- giza bere errepresentazio idealean
- jainkoak gizakian daukate erreferentzi, giza pasioak
  - amodioa
  - gorrotoa
  - bekaizkeria
  - jeloskortasuna

ERLIJIOSOTASUNA

- Ez da sistematizatua ematen

- kontzeptuak, sinesmen erlijioso batzuk dira
- badago jainkoarekin harremanaren sentimendua, baina ez forma dogmatikoan
- garrantzia kohesioa indar modura
  - batu Greziako talde sozialak

- Erlijioaren bitartez:

- lotura nazionala sortu
- santutegi nagusiak sortu zirelako:
  - Olinpia
  - Delfos
  - ...
 } Islada handia artean

ANTOLAKETA POLITIKOA

- Poliak hiri estatu independenteak dira

→ Faktore fisikoek poliak sortzera bultzatu

- Ekialdeko estatuak lurralde handietan antolatzen dira

• indar gogorra behar dute, zentralizatua, gizabanakoa menperatu egiten duena

- Greziarrak estatuetan antolatzen dira, hiritarraren kontzeptua

- Mediar gerrak: **Grezia ≠ Persia**

↓

borroka bi kontzepzio politikoren artean

- Persiarra: estatu handia, meneko kultura

- Greziarrak: hiritarrak polien alde, indibidualtasunaren alde
- Poliaren oinarria: Kainé
  - Base+herria
    - Lotura batzuk zituzten, familiak antolatzen zuten herrixka
  - Polia- Lehenengo:
    - Gotorlekua, leku txikia zen, harriaren goiko aldean tenplua kokaturik zegoen. Kulturako eta defendatzeko elkartea zen.
  - Poliaren inguruan merkataria jarriko dira

OINARRI EKONOMIKO ETA POLITIKOA. EREDU EZBERDINAK

1. Espartakoa
  - Ekonomia itxia, bertan kontsumitu eta produzitu
  - merkataritzan oinarria
  - gobernamentu aristokratikoa
2. Atenasekoa
  - Merkataritzan oinarri ekonomikoa
  - antolaketa demokratikoa
  - ★ Merkatariek eta marinelak poliaren eredu eramango dute:
    - Asia Txikira
    - Kretara
    - Italiara
    - Galiara
    - Hispaniara

GREZIAR ZIBILIZAZIOAK. LEHEN ZIBILIZAZIOAK

MUNDU MINOIKOA

- Kretako irlan, Egeo Itsasoan
  - ☞ Bide puntu garrantzitsua merkatal, politiko, ekonomikoa
    - Egeoko irlak
    - Egiptoko bidea
    - Asia Txikia
    - Txipre
    - Siria
- K.a 3000 urte garatu zen zibilizazio distiratsu eta garatu zen
  - Zibilizazioa minoikoa:
    - Minos Knosos hiriko alegoriazko erregea
      - Irla bat
      - pirateria ezabatu
      - Kretaren nagusigoa jarri Ziklade irletan, egoera kontrolatuz.
  - Brontze Aroan k.a 3000-2000
    - Kretako hiriak eta jauregiak: Festos, Knosos
    - Monarkia burokratiko indartsua garatu zuten, ekialdekoek bezala, zibilizazio birfindua lortuz
    - Burokrazia idazkera silabikoaren bidez ohol gainean (gaur egun ulertzen ez dena)
  - Garai honetan aktibitate ekonomikoa handia
    - laborantza aberatsa, abeltzaintza
    - Talasokrazia:
      - Itsasoan oinarritzen den botere ekonomikoa politikoa

- Jauregiak guztiz irekiak, harresirik gabe
  - erdian patioak
    - Inguruan antolaturik gelak: bainu gela, biltegiak...
  - oso konplexuak, pasabide asko
  - jauregia ondo egokitua klima eta lekura
    - Garaiko bizitza atsegin eta baketsua
  - harresiak ez daude, ez zeukatelako arriskurik
  - laborantza aberatsa, abeltzaintza
- Knosos jauregia oso eraikin zabala da
  - Teilatua
  - gela asko
  - kolomekin, estilo doriarraren aitzindaria
    - ✘ ez bakarrik funtzio arkitektonikoa, sinbolikoa ere.
    - ✘ Behean estuagoak ziren lehen kolomak zuhaitz enborrak zirelako

Horrela alderantziz jarriz ez ziren adarrak irtengo

- Zibilizazio minoikoa zibilizazio baketsua zen.
- Jauregietan fresko asko agertu
  - Knosos-ekoan batez ere
  - Gaiak ezberdinak:
    - Landaretzak
    - Zoologikoak: izurdeak
    - Garaiko kirolak: tauromakia
  - pintura fina, kolore tratamendu eta gaietan
  - giza irudi ere agertuz, modu gogorrean errepresentatuz ⇔ Egiptokoen antza:
    - Gizonen irudian kolorea beltzaranagoa
    - Emakumeak zuriagoak
    - Begiak aurrez
    - Aurpegia profilez
    - Ez itzalak, ez perspektiba, ez sakontasunik
- Arte xeheak
  - kultura monoikoa apaintzeko abilezia eta gustu dotore, fina erakusten dute.
  - Hilobietan:
    - Bitxi miresgarriak } Nabarmentzen dira
    - Zigiluak (gliptika) }
  - zeramikak ere garapen handia
    - teknika fina
    - motibo apaingarriak: ezberdinak
      - a. lerro ximpleak koloreekin konbinatuz
      - b. animalia irudiak, landareak, e.a.

ZIBILIZAZIO MIZENASTARRA

- K.a XVI, XV mendeetan hasi zen historian garai berria
  - Mizenas Peloponesoko hiri bat → kultura honen aitzindaria (greziar zibilizazioarena)
- K.a XV-XVI –1100 urte luzatu zen
- Populazioa ez du Anatoliako jatorrikoa Kretan bezala.

jatorri indoeuroparra, ekialdetik
→ Hauek dira lehen greziarrak

■ Kultura hau minoikoaren babespean garatu

- Kretatik
    - Arte objektuak hartu
    - Teknika artistikoak imitatu
- ⇓ Kultura hau txerto bat bezala kontsideratu zen mundu indoeuroparra eta kultura minoikoa

■ Garai honetan Mizenaseko errege boteretsuak egongo dira

■ Mizenas oso herri aberatsa zen, urre asko eta inguruetan bere eragina zabaldu zen:

- kontinentean
- Irletan → Kreta konkistatuko dute

● Knosos-en Kretako idazkera topatuko dute mizenastarrek: lineal A

Egokitu eta lineal B sortu zuten, silabikoa eta grekoz idatziko dute.

◇ 1953. urtean Ventris eta Chadwick-ek deszifratu zuten

- Denbora pasatzean grekoek hau urrezko garaia kontsideratu eta epikaren bidez landu zuten.

- poema homerikoak sortu VIII. mendean ahoko tradizioa bildu eta epopeiak bildu

Mundu homerikoa = mundu mizenastarra

■ Arte eremuan:

- Minoikoaren eragin argia
- jauregien apainketa
- gaiak pintura gogorarazi
- eskulturak garapen txikia minoikoan bezala
- erliebeen garapen handiagoa

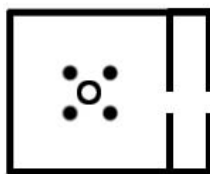
★ Garapen handia:

- arte xehea
- urregintza
- damaskigintza: inkrustazioak
  - Brontzean beste materialak inkrustatzea

➔ Ekialdeko eredia Greziara Kretaren bitartez heldu zen

■ Arkitekturan

- kultura mizenastarra bereiztu
  - ez du antolaketa laberintikorik
  - eraikin itxiak, bi isuriko teilatuak
  - barruan gela nagusi bat:

■ Megaron: zentroan beheko sua kokatuz, inguruan lau koloma kokatuz sabaia eta kea ateratzeko leihoa sostengatzeko.

Etxe mota hau geografiatik dator, Greziako iparraldetik etorri zirenetik: Akeoak

Jatorrizko lekuetan hotza eta hezetasunetik babesteko etxe itxia, indoeuroparra behar zen.

Momentu honetan, historikoa, minoiko eta mizenastarra nahastu ziren:

- Etxe indoeuroparra + apainketa minoikoa

beste elementu kulturaletan ere:

Idazkera: hizkuntza indoeuroparra greko zaharrea idatziz=idazkera silabikoa

☞ Garai honetan Troiako guda. Mundu greziarrean zehar Homeroren bitartez oroitzuz urrezko garaian gertatutakoa

■ Kultura mizenastarra bukatuko da. Atzerapena emango da azken urteetan eta Homeroren esanetan Dorioen inbasioek bukatuko zuten berarekin.

- Grezia iparraldean kokatu ziren, kulturalki atzerapen nabaria zuten.
- K.a. 1000. urtean heldu Peloponesora eta bukatutako dute zibilizazioarekin

Atzerapena eramanez Greziara urteetan

■ k.a 1000-800 urteetan zehar mundu grekoa aldatu zen. Erdi Aroko grekoa esaten zaio garai honi.

- Grezian Burdin Aroa hasi zen
  - Jauregietan burokrazia desagertu zen
  - Lurralde handiak populazio gabe geratu ziren
  - Nekazaritzan desbabesa, ziurtasun falta
  - Bizitza zaila > populazio gutxitu

■ Beste gertakizun batzuk eman ziren garai honetan

- Lehen kolonizazio handiak eman ziren
- Alfabetoa Feniziatik hartu zuten
- Polisa agertu zen

- Feniziarrekin harremanak dauzkate → idazkera
- Nekazariak jauregietara hurbildu lana sortuz → Polia

☒ Aintzinako gertakariak epikan kontatzen dira. K.a 776 urtean lehenengoz joko olinpikoen garaileen izena jarri zen idatzi baten, joko olinpikoen hasiera kontsideratuz

GARAI ARKAIKOA

■ K.a 700-500

■ Garaitu zen garai iluna

- orduan sortu zen artea:
  - protogeometrikoa
  - geometrikoa

■ Orduan eman ziren zibilizazio grekora heltzeko beharrezko faktoreak:

- Poliaren sorrera k.a VIII.n → garai ilunak bukatuz
- Joko olinpikoak
  - Greziako poliak parte hartzen dute

Kontzientzia panhelenikoa, amankomuna erakutsiz (batasun kulturala, ez politikoa)

Panhelenikoa = greziarra

- Idazkera alfabetikoa
- joko olimpikoen jaiotza, lehenengo idatzian jokoaren garaileen izenak zeuden jarririk
- Feniziatik hartuta, egokituz, tresna baliotsua sortu zen

↙ ↘

Kulturalean Merkataritza

- Ekialdearekin kontaktu handia
- Desagertu zen aintzinako monarkia eta aristokrazia, bakarrik hiri gutxitan: Espartan adibidez

■ k.a 775-500era, garai honetan bigarren kolonizazioa eman zen

- agian gertaera garrantzitsuenetakoa
- hazkunde demografikoa bultzatu zuen
- merkataritza hedatzeko bidea

- penintsula kaltzinikoa
- Italiako hegoaldean
- Sizilian
- Galia
- Hispania

Sare komertzial handia

leku guztietan hiri grekoak sortu ziren

Prozesu honek kontzientzia panhelenikoa

☒ Delfos-eko santutegia

- mundu grekoaren zilborra zen. Bertan Apolo gurtu egiten zen.
- Sorgin batek, pitonidak, Apoloren mezua bideratzen zuen
- Mezua beti aholkua zen, zintzoa, garbia eta neurriarena izan behar zuen bizitzaren ardatza.

Mundu apolineoan neurriak garrantzi handia zuen, zibilizazioaren ardatza zen, proportzioarena, armonia...

ESKULTURA ARKAIKOA

■ Kondaira baten arabera Dedalok asmatu zuen

- ▲ lehenak zurezkoak izan ziren: Xoanak
- Bazekiten jatorria Kretatik zetorrela

■ Garaiko eskultura arkaikoak zurezko jatorria erakutsi zuten

- Adib.: Axurreko dama, zuretik ateratakoa, biga batean egin
- Enberraren forma, Kretako kolomak zurezkoak, zilindro forma
- Irudiak zehaztasunez eginak: tolesdurak,...

Denborarekin mugimendua hartzen doaz

■ VIII, VII, VI. Mendeko kanonak agertzen dira k.a

- ◆ mutilak atleten irudiak dira, Kouros
  - biluzik
  - hanka bat aurrerantz, beti ezkerreko hanka
  - Zurruntasuna oraindik ere, nahiz eta, hanka aurreratua izan, baina besoak gorputzari itsatsiak ditu

- Anatomia ez dago oso garatua, oso geometrizatua
- Kouros-a sarritan agertzen den eskultura mota da
- ⇒ Denboran zehar zurruntasuna galduz, frontaltasuna, adierazkortasun eza ere

◇ Antzeko garapena Kouraiak ere:

- Emakumezko irudiak
- Gurtzarekin harremana, “sazerdotisak” (emakume apaiz), tenpluaren zerbitzuan
- ondo orraztuak eta apainduak
- jantzita
- batzuk polikromia arrastoak dituzte

* Garai guztietan eskultura polikromatua izango da, nahiz eta kopia erromatarrak ez egon polikromaturik

■ Eskultura garatzen doan neurrian konbentzionalismoak galduz eta jatorrizko ezaugarrietara itzultzen da.

- begi irtenak, almendra-itxurakoak
- ezpain lodiak
- gorputz zurruna
- irribarre arkaikoa
- frontaltasun gogorra
- geometria:
  - orrazkera
  - jantzien tolesdurak

Adib.: Delos-eko Nikη

- Ile geometrizatua
- Irribarre arkaikoa
- Anamiaren lanketa, gogortasuna
- Mugimendua: korrika
- Bi ikuspegi:
  - Gerritik gora aurrez
  - Gerritik behera alboz ▷ 2 plano

* kostatu zitzaizaien perspektiba menperatzen

■ Eskultura monumentalak

- monumentuetan kokatutakoak
- frontoietan talde monumentalak osatuz
  - ↳ Mukulu biribilekoak (exentu) gehienetan, ez erliebeak
- Frontoietako gaiak
  - Borrokak
  - Gurtzak
    - Erdian jainkoa/heroia garailea zutik
    - Angeluetan hildakoak hilzorian
    - Irudiak belauniko etzanda: gurtzan

■ Delos-eko lehoiak

- Etorbide bat lehoiez inguraturik
- Apolo-ren tenpluan
- Animalien interpretazio ez naturalista
  - Zurruntasun arkaikoa

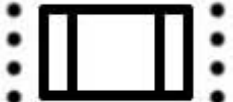
- esfingeen itxura, esfingeen etorbidea gogoraraziz, tenplurantz doan bidea lehoiez babestuta
- Esfingearen pertsonaia
  - erdi lehoi, erdi pertsona
  - ekialdetik etorritako mitoa
  - Greziako zenbait kondairetan agertzen da.
  - Adib.: Ediporen kondaira: esfingea nahiko gaiztoa zen, tranpak eta asmakizunak egiten zituen. Baina Edipok erantzunak emango dizkio eta esfingek bere buruaz beste egingo du.

ARKITEKTURA ARKAIKOA

- VIII. erdia oparotasun handiko garaia ekonomian
    - 2. kolonizazioa ematen delako
  - Hirietan arkitektura garatzen da aberastasuna dagoelako
    - materiala aldatzen dute
      - aurreko material pobreak desagertu: zura, adreilua, adobeak

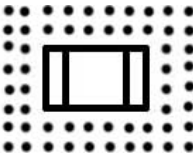
↓

marmol eta kareharrira aldatu zuten

    - * ordura arte marmola, kareharria,... eskulturan bakarrik erabiltzen, orduan arkitekturan aplikatzen hasten dira.
  - Tenplua arkitektura erlijiosoan tipo adierazgarriena
    - Tenplu grekoa ez da jendea biltzeko
    - Jainkoaren irudiaren etxetxo, berari dedikatua
      - Horregatik, aldarea kanpoan, aurrealdean. Bertan:
        - opariak
        - sakrifizioak
  - Tenplu grekoak irekiak ziren, kanpora eta bere inguruan espazio sakratuak, inguruan bildu fededunak.
    - ⇒ Ezaugarriak:
      - × Oinplano angeluzuzena
      - × Aurrekaria Mizenasko megaroia, etxe mizenastarra gela bakarra
      - × Tenplu grekoek beste gela batzuk jarri zituzten:
        - × *Naos* edo *Cella*: gela nagusia, zentrala
        - × *Pronaos*: erdiko gelaren aurrean
        - × *Opistodomosa*: atzeko aldean (batzutan beste sarrera bat ere dute). Hor gordetzen da altxorra, biltegi funtzioa du
      - × Aurrealdean fatxadak kolomak izaten ditu, baita atzean eta aldeetan ere. Edota koloma hilerak bi.
    - ⇒ Motak:
      - × Tenplu prostiloa: aurrean kolomak
-
- × Tenplu anfiprostiloa: aurrean eta atzean
-
- × Tenplu peristiloa/peripteroa: kolomak inguruan
  - ① Xinplea:

② Dipteroa:

✗ “In antis”: aurrean kolomak

- Distilikoak: 2 koloma (aurrean, megaroien antza)
- Tetrastilikoak: 4 koloma
- Hexastiloak: 6 koloma
- Oktastiloak: 8 koloma

*Zergatik kolomen erabilpena?

Hipotesia:

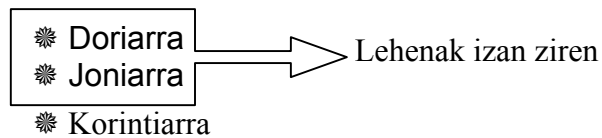
Antza, aitzina, aldareak oihanetan zeuden, zuhaitzez inguraturik. Horregatik tenpluetako kolomak harrizko zuhaitzak suposatzen dute, hau da, aintzinako errealitatea fosilizatua.

■ Tenpluetan polikromia erabiltzen zuten

- Garai arkaikoan
  - Harriaren zuloak, okerrak estaltzeko
  - Kolore bortitzak erabiltzen zituzten:
    - Urdin bizia
    - Gorri distiratsua
    - Etab.
- Garai klasikoan:
  - Koloreak ez hain bortitzak

■ Arkitektura ordenetan

- Saillapena koloreen tipoa kontutan hartuz egiten da
- Tenplu greziarrek jaio ziren arkitektura ordenak:

- Arkitektura ordenetan konbinatuz, 3 elementu nagusiak:
  1. oina, basamentua, krepis-a
  2. koloma
  3. taulamendua: kolomaren gainetik dagoena
    - a. Arkitektura
    - b. Frisoa
    - c. Erlaiza

Elementu hauen proportzioaren arabera ordenak sailkatzen dira

1. Krepis-a hiru mailatan antolatzen da:

- Goiko maila: estilobatoa
- Beheko biak: esterobatoa

⊙ ORDEN DORIARRA

- Zaharrena, sinpleena, geometrikoena
- Oso sendoa, arkitektura pisuduna
- Greziako izpiritu apolineoaren emaitza
  - Neurri zehatza
  - Proportzio sistema
    - Koloma elementu adierazgarriena
- Ezaugarriak:
  - × Koloma harroinik gabe kokatzen da estilobatoaren gainean
  - × Fustea
    - Elementuetan eginda, danborrez
    - Erdetik behera zabaltzen da: entasia
      - Zuzenketa optikoa
      - Egonkortasuna emateko
  - × Kapitlak 2 atal ditu:
    - Ekinoa: fustearen gainean dagoen elementu kurbatua
    - Abakoa: ekinoaren gainean dagoen elementu karratua
  - × Oso forma sinpleak
  - × Fustearen gainean taulamendua:
    - 3 lerro daude:
      - arkitrabea
      - frisoa
      - erlaitza
  - × Frisoa:
    - ez da etengabe, zatituta dago
    - 2 elementu errepikatzen dira
      - Triglifoa
        - 3 ildo bertikal
      - Metopak
        - Triglifoen artean
        - Xafla batzuk
        - Eskultura edo erliebeak dituzte

× Taulamenduaren gainean estalkia, teilatua bi isurikoa → forma triangeluarra sortzen du

Frontoia. Hondoa tinpanoa deituz.

- × Tinpanoan, talde eskultorikoak egoten dira. Apaindu egiten dira baxu erliebe, goi erliebe eta eskultura exentuekin.
- × Fusteak ildaska zorrotzak ditu

⊙ ORDEN JONIARRA

- Ia doriarrarekin batera eman zen
- Joniarra Turkiako kostaldean jaio zen
- Lerdnagoa, lirainagoa, luzeagoa da, beraz, bertikala handituz
- Kapitela eredu txipretar, feniziarrean oinarrituz
- kolomak oinarria du
- kapitlak bi kiribil ditu alboetan, espiral itxurako elementuak.
- Fustean ez dago entasirik

- Ildaskak sakonagoak dira, baina ez dituzte ertz biziak
- Taulamendua:
  - Arkitrabea moldura ezberdinak, 3 zatitan
  - Frisoa dena jarraian, eszena osoa erliebez apaindua
  - Batzutan ertzetan akroterak, erremateak dituzte.

⊙ ORDEN KORINTIARRA

- Kapitela berritu, beste elementuetatik hartu
- k.a V mendean sortu zen, guztietatik berriena da
- Kapitela:
  - Landare elementuak agertzen dira: zurtoinak, kardoak, akanto hostoak,...
  - Hostoek kiribil txikiak egiten dituzte

- ⊙ Beste elementu batzuk ere kolomaren funtzioa betetzeko
  - Kariatideak: emakume gorputza duten kolomak
  - Atlanteak, telamonak: gizon itxura duten kolomak

- Garai arkaikoan gehien erabiltzen den odena: DORIARRA
  - Tenplu doriarrak topatzen dira
    - Delfos-eko Atenea Pronaia tenplua, k.a VII
    - Olinpian, Korinton, Sirakusan, Italiako tenplu bat: Pestumeko tenplua
- Orden joniarra ere eraiki zen baina aztarna gutxi geratu dira:
  - Artemisa-ren tenplua, Efeso-n (Turkia)

GARAI KLASIKOA

- Bi gertaera historikok muga jartzen diote aldi honi:
  - ➊ Persiarren aurkako gerra k.a 490 eta k.a 480ean Salaminako bataila eta Plateako bataila, Atenaseko Akropolis erreko dute, sutearen ondorioz suntsituz.
  - ➋ Keromeako batailak garai klasiko ixten du, k.a 338.
    - Suposatuko du hiri greziarren independentziaren galera, Filipo II.a, Mazedoniar erregea Alexandro Handiak Grezia zati handia konkistatu arte.

Garai honetan bi momentu bereizten dira:ç

1. k.a 500-404
2. k.a 404-338

- ➊ Mendearen hasieratik Peloponesoko gerra amaitu arte. Data konbentzionala da 500. urtea.
  - Lehen azpi-garaia → Perikles-en garaia
    - Indar politiko-militar handia
    - Loraldia artean
  - k.a 490 urtean Persiak Grezia inbaditu zuen, baina greziarrek garatu zuten inbasioa Maraton-eko batailan
  - k.a 480 urtean hasieran bigarren inbasioan persiarrek garaipen batzuk lortu zituzten, baina berriro greziarrek suntsitu bere flota Salamina-n.
  - Platean greziarrek suntsitu armada Persian.

Ondorioz

Greziarrentzat argi geratu zen bere nagusitasuna, gehiagotasuna: barbaroen aurka zibilizazioaren garaipena, gainera barbaroak Mazedoniakoak izanda, gehiago izan eta arma hobeak eduki.

Greziako hiri guztiek batera parte hartu zuten, Atenas eta Esparta garrantzitsuenak

Etekin hobeak garaipen honetatik:

- ospe handia
- lehenetasuna Egeoko itsasoan, irla guztiak bere menpean jarriko dira eta efektu praktikoetan Atenaseko koloniak izango dira

Denbora laburrez nagusitasuna, Atenas borroka egongo da Greziako hiriekin. Gerra horiek Peloponesoko gerrak k.a 404an Espartaren aurka galduko ditu.

② Atenasek bere nagusitasun militarra galtzen joango da nahiz eta arte mailan garai interesgarria izan.

- Azpi-garaia k.a 404-338.

Garai honetan loraldi handia izan zen batez ere, Atenasen:

- artean
- kulturaren

V. n tragediak emango dira:

- Eskilo zaharra
  - Sofokles
  - Euripides-en
- } Tragediak

Tragedia giza izaeraren ikerketa sakona burutu zen, oso garrantzitsuak baita antzezpeneren garapena ere, lortu izanak. Aristofanes komedian garrantzitsua izan zen. Filosofian Sokrates eta sofistak mundua aztertu eta azaldu nahi dute. Horretarako tresna:

Arrazoia eta ez mitoa, ordura arte bezala.

★ Baldintza hauetan garatu ziren arte bisualak

ARKITEKTURA KLASIKOA

- Atenasen garapen arlo guztietan
  - politikan, argi, berriro ere nagusia zen
- Atenas hiri handia eta ederra zen
  - Atikako hiriburua zen baina Atenas inguruko lurren hiriburua, Greziako hiriburua ematen zuen
  - Hiriaren garapeneren egilea: Perikles
- Perikles-en mundua
  - Delos-eko Ligaren dirua erabiliko du, altxorra. Diru hori Persiarrak garaitzeko egin zen kanpaina militarra, batu zen ligan. Periklesek arkitektura eta hirigintza lanetan erabili zuen.
  - Garai honetan arkitektura erlijiosoak pisu gehiena daukate: tenpluek
    - Honekin batera eraikuntza zibilak eman ziren:
      - Antzokiak: antzezpenera
      - Odeoiak: musika

- Estadioak
- Hipodromoak
- Paletra: borroka kirolak
- Bulenteriona: eraikin politikoa, hiriaren senatua
- Estoak: arkupe estaliak, arkurik gabe

Adibideak:

- Delfos-eko antzokia
- Epidamo-ko antzokia k.a IV
- Olinpia-ko paletra
- Atalo-ren estoa
- Zeus-en estoa

★ Baina garai honetako Greziako indar artistikoa erakusten duen adibide bikaina:

Partenoia: 2 berreraiketa. Akropolian, Periklesen garaian eginikoa.

- ▷ Perikles-ek Akropoliaren barrualdea berrantolatu zuen
- ▷ Partenoia-aren eraikuntzan kolaboratzaile zuzena: Fidias
- ▷ Persiarrak garaitu ondoren ondoren hasi zen berreraikitzea
- ▷ Hasiko da k.a 447.
- ▷ Arkitektuak: Iktinos eta Kalikrates izan ziren.
- ▷ k.a 431an bukatuko da lana. Ordurako propiloen eraikuntza aurreratua zegoen

Akropoliaren sarreran

↪ Baina propiloak ez ziren guztiz amaitu dirua ez baitzegoen eta leku gehiago behar zutelako jartzeko. Apaizek ez zuten lur zatirik eman.

Partenoia-aren deskribapena:

- Peristiloa da, oktastiloa eta luzeran 17 koloma ditu
  - Kolomaz inguraturik dago. Zortzi koloma aurrean eta proportzio perfektua izateko luzeran $8 \times 2 + 1$ egiten zuten (17 koloma).
- Neurri handikoa da
- ardura handiz eraiki zen, hori zuzenketa optikoaren bidez ikusten da, horrek maisu lana bihurtu zuen.
  - Zuzenketa optikoa:
    - Entasia
    - Alboetako kolomak zabalagoak dira
    - Kolomen artean ez dago distantzia berbera
    - Taulamendua okertuta dago
- Atenea jainkosari dedikatua: guda, artea, zientzia eta industriaren jainkosa, Zeus-en alaba
- Partenoia garai Klasikoaren adibide perfektuaren eraikuntza da
- Partenoia bi ordenak batzen ziren:
  - Orden doriarra:
    - Kapitela
    - Frisoan
  - Orden joniarra

- Friso jarraitua duelako
- Naos-ean Atenearen irudia gordetzen zen (Atenea birjina), Fidias-ek egina
  - Urrezko eta bolizkoa → Irudi krisoelefantinoa
  - Barrualdea zurezkoa zen
- Partenoia arrazionaltasuna, zati guztiak arrazionalizazio horren menpe: neurrietatik hasita zehaztasunetara. Lerroaren desbideraketa zuzenketa optikoarengatik
  - Basamentua ez da plano, kurboa da, erdian badu kurbatura txikia.
  - Eskailera mailak ere kurboak
  - Koloma guztiak okerturik daude, inklinaturik barrurantz, 6cm
  - Eskualdeetako kolomak zabalagoak dira distantziarekin gehiago mehetzen direlako.
  - Entasia daukate
  - Ez dago tarte erregularrik kolomen artean
- Arkitekturaren helburua itxura sortze da, ondo proportzionatuarena. Eta behar ziren zuzenketa guztiak erabiliz oreka simulatu bat erakusteko, baina ez da benetakoa.
- Apaindura bikaina, nahiz eta arrasto gutxi egon, horien bitartez berregin dira.
- Fidiasek parte hartu zuen zuzenean. Berak Atenea-ren irudia eta baita barruko frisoa egin zituen.
- Partenoia-aren frisoaren deskribapena
  - Bi frontoi
    - Atenearen jaiotza
    - Atikako lizkarra, Atenea ≠ Poseidon
  - Metopak,
    - Kanpokoak dira,
    - 92 daude
    - borroka agertzen dira

ATENASEKO AKROPOLIA

- Gotorleku.
  - militarra
  - erlijiosoa
- Urrezko garaian eraiki zen, Pereikles-enean ka. V. mendean
- Greziarrek bazekiten zibilizazio aurreratua zirela
- Partenoia nahiko arin bukatu zuten
- Akropoliaren beste eraikuntza batzuk:
  - Atenea Nikη Apteros
    - Ateneari dedikatua
    - Oso txikia
    - Orden joniarra
    - Tetrastiloa
    - Duela 50 urte berreraiki zuten
  - Erekteiona
    - Erekteo heroia-aren omenez
    - Tenplu konplexua, 3 mailatan kokatua, topografiak eskatzen zuelako
    - Akropoliaren lekuri sakratuena
    - Erdiko gorputza: joniarra
    - Kariatideak ditu
      - Koloma funtzioa betetzen dute (gizonezkoak atlateak deitzen dira)

- Beste eraikin batzuk ere egon ziren baina desagertu ziren
- k.a V. mendean Akropolis Atenasetik kanpo zegoen, Agorako mendixkan.
- k.a V. mendetik IV.era pasatzean :
  - Orden joniarra inposatu zen
- k.a IV.n
  - Politikoki poliaren dekadentzia
  - Tenplu gutxi eraiki ziren, Asia Txikian batez ere.

ESKULTURA KLASIKOA

- Arte greziarrak maisu lanak lortu zituen. Eskulturan ezaugarri kulturalak adierazteko

Antropozentrismoa, gizakiaren neurria kontuan hartuz

- Eskultoreek sakonki aztertu zuten gizakiaren gorputza
  - Giza irudiaren gaia, bere proportzio zehatzetan ⇒ Idealizatu.
  - Jainkoak errepresentatzeko erabiliak
  - Beraz, jainkoak humanizatuko dira
- K.a V. lehen erdialdean
  - Irudiak hasi giza keinuak garatzen
  - Ez dute jainkotiar jarrera galduko, baretasuna espresatuko dute
  - Beti, jainkoaren irudiak inperturbibilitatea/iragaiztasuna adieraziko dute.
- ▼ Garai honen helburua estilizazio arkaikoa alboratzea da

Eredu naturalista idealizatuak

→ Lehen erdialde hau trantsizio garaia izango da klasikorantz.

Artistak saiatu mugimendu naturalak ematen eta anatomia konfigurazioa baztertuz, eskultura klasikoan zurruntasuna, hala ere, ez da garai klasikoan mugikortasuna lortzen

Adib.: Afaia tenpluaren frontoiko eskulturak, k.a 430

- Anatomia aurrerapenak ikusten dira, baina oraindik almendra-itxurako begiak

Adib.: Zeus-en tenplua, Olinpian, k.a V. erdian (+/- 452. urtea)

- Buruan zurruntasuna
- Anatomia menperatzen hasten dira

Adib.: Delfos-eko auriga

- Zurruntasuna oihaletan, gorputz enborrean, buruan...

- k.a V. mendearen erdira Perikles-en garaia
  - Diru asko artelanak egiteko, Delos-eko altxorra
  - Artista asko Atenasen eta artelanek ospe handiz zuten

- Konbentzionalismo arkaikoak desagertzen dira eta benetako jarrerak errepresentatzen dituzte

Orain agertu eskortzoa eta kontrapostoa

Zurruntasuna galduko da

↳ Norabidea: naturalismorantz baina edozein anekdota debekatua dago. Idei orokorrak dira, interes handia jainkoen proportzioetan, sistemak garrantzi handia izango du. Horregatik, Polikletok aztertuko du:

◆ Gizakiaren irudia neurrian oinarritu

▪ Beraz, Eskulturan:

- Konbentzionalismo arkaikoak utziko dira
- Ez dute adierazpen psikologikorik egiten, jainkotiar izaera egokitzen zaielako: aurpegia barea, partikularitasunak baztertuz
- Neurrien garrantzia:
  - ✧ Pitagorikoen arabera: munduaren gauza guztiak (gorputza ere) zenbakien erreferentzien bitartez azaldu daitezkeela.

⊙ MIRON

- Lehen izan zen, brontzegilea
- Mugimendu aztertu zuen, bortizkeriarik gabe
- Polikletoren maisua izan zen

♣ Miron-en diskoboloa:

- Diskoa jaurtitzear dagoen atleta
- Mugimendu unea
- Errepresentazio arketipoa da, mugimendua potentzian.
- Aurpegiak ez du espresiorik nahiz eta mugimendu bortitzean egon, ez delako ikerketa psikologikorik egiten

♣ Atenea eta Marsias

Atenea geldi dago baina Marsias txirula hartzeran doan unean dago.

⊙ POLIKLETO

- Eskultura bikaina
- Eskulturen teorilaria ere: giza gorputza ez da bakarrik modelatzea baita zenbakia eta proportzioa ere. Horren arabera neurri batzuk gorpuz atal bakoitzak neurri egoki batzuk izan behar ditu lan ideal bat osatzeko

KANON-a

- Doriforo-an ideia hauke gauzatu zituen

♣ Doriforoa:

- Lantza eramailea
- Gazte baten irudia ibiltzen eta mugimendu harmoniatsuan
- Polikleto-k buruaren tamainaren arabera antolatu gorputz osoa.
- Altura osoa 6 edo 7 burutakoa
- Nahiz eta irudi naturalista eman, baina ebakidura oso gogorrek egiten ditu, gorputzaren konposaketa nahiko abstraktua

- Kontrapostoa oso gauza berritzailea, gorputzaren tentsioak orekatzeko
  - Tentsioa alde batera atsedena bestera.

▲ Diadumenoa

- Atleta buruan zinta jartzen

- Garaiaren irudi guztiak kontrapostoa irudikatu ziren
- Ikuspuntu nagusia: aurretik

⊙ FIDIAS

- Bere garaian eskultore hoberena kontsideratu zuten
- Berak idealizatu zituen naturaren modeloak: arketipoak
- Bere lanetan oreka fisiko eta morala aurkitzen da
- Atenasen jaioa, Perikles-en laguna.
- Atenea-ren hainbat irudi egin zituen
  - Adib.: Atenea lemostarra, brontzean eta tamaina naturalean
  - Adib.: Atenea Promakos, 10m baino gehiago
  - Adib.: Atenea Parthenos
  - Adib.: Olinpiako Zeus, urrez eta boliz, 15m
- Fidiasek eskola antolatu zuen, ikasleak: Kalimako, Alkamenos
- Fidiasek ekarri zuen neurria elementu guztietara

■ k.a V. mende erdialdean beste eskultura adibideak:

- hilobi erliebeak

- Eskultura erlijiosoa indarra galdu eta eskultura pribatuak lehentasuna hartu zuen
- Eskulturan naturalismoa nagusitu zen, errealismo gordina

- ▷ Eskulturan egunerokoa agertu, arrunta dena eta batzutan lizuna ere.
- ▷ Jainkoen errepresentazioa ere ikusiko da joera hau, jada ez dira hain sublimeak

■ Beraz, errealismo naturalista

Sentimenduen adierazpena ikusten da irudietan: haserreak, etab.

- Erretratua agertzen da orain
- Joniar eskola aberatsa eskultura mailan (Turkia, Asia txikiko eskualdea...)
- Eskultore garrantzitsuenak:
  - Praxiteles
  - Eskopas
  - Lisipo

⊙ PRAXITELES

- Forma bigunak, irudietan kurbak agertzen dira lerroak biguntzeko
- Azalerak ez dira guztiz leunak, ondulatuak baizik.
- Argilunak garrantzi handia ⇒ Efektu piktorikoak batez ere.
- Jainkoak errepresentatzen dira gehienetan
- Adib.: Knidoko Afrodita

Lehenengoz jainkosa biluzik errepresentatua
Afrodita bainutik atera da eta lehortzera doa
Oso irudi biguna

- Adib.: Apolo Sauroktono

Apolo gaztea, ia umea, zuhaitz enbor baten kontra eta ezkur bat eskuan

Zuhaitza oreka mantentzeko

Argilun efektua

Biguntasuna, forma kurboa, S “Praxitelesen forma”

Gaztea, ezaugarri androginoak dituelako

Ez dago sentimenduen adierazpen argia

- Adib.: Hermes eta Dionisos

Lanik garrantzitsuenetarikoa

Hermes, jainkoa, artzaina izandakoa, jainkoen mezularia. Besoa galduta du, mahats-mordoa eusten zuena, eta Dionisos haurra beste besoa dauka mahats-mordoa hartu nahian.

Dionisos landare eta mozkorren jainkoa da

Modelatze piktorikoa

Trantsizio leunak, forma bigunak, S moduko kontrapostoa

⊙ ESKOPAS

- Adierazpen patetikoa eta tragikoaren eskultura
  - Izpiritu dionisiakoa errepresentatzen du, gizakiaren extasia
  - Patetismoa, tragedia, mugimendu bortitza ditu ezaugarri
- Aurrekoaren beste muturrean, neurririk gabekoa, sentimenduen adierazpena
- Halikarnasoko mausoleoaren apainduraren parte hartu zuen eskulturak eginez. →

- Adib.: Menade edo Bakantea

Parte hartzen zuten mito dionisikoen, edan eta delirioan sartzen ziren

Burua atzera botata, lepoa luzatuta, oso joera sentsuala

Gorputza erakutsiz, jantziak zabalik ditu

⊙ LISIPO, Sikiongoa

- Gailurrean kokatzen da Fidias, Polikletorekin batera eskultura grekoan
- Ez da bere eskulturarik geratzen, denak kopiak dira

- Perikletoren eragin handia izan zuen, bere esanetan Doriforoa izan zen bere maisua
- Lisipok giza irudia, atalen arteko harmonia eta kanon berria sortu zuen
  - Atalak luzatu eta burua txikitu zuen
  - Burua gorputzaren $\frac{1}{8}$ zen
- Adib.: Aproximenoa

Atleta biluzi bat errepresentatzen da, beso bat aurreratua eta hazkagailu batekin 'estringilua', olio eta harea kentzeko Doriforoarekin konparatuz mugimendu gehiago ikusten da. Ez da mugimendu efektiboa, barruko mugimendua da. Lisiporen kanon naturalista $\neq$ Polikletoren kanon ideala
 ↳ gorputza buru bat luzeagoa

- Forntaltasun apurtzen du, bere eskultura ikuspuntu guztietatik ikusteko da
- Badirudi, Lisipok lan asko egin zuela: Ares Ludovisi, Hercules Farnesio, Afrodita Adiomena, etab.
- Adib.: Ares Ludovisi

- Erretratuak ere egin zituen
  - Alejandro handiaren erretratugile ofiziala zen
- Bere lanetan atletak, zaharrak, umeak, etab. agertuko dira
- Gorputz prototipoa apurtu zuen, gorputza sasoian egotea

ALDI HELENISTIKOA (K.a 338-30)

- Aldi honek aurrekoarekin apurtu zuen
- Hasieran:
  - Keroneako batailan Filipo IIk Grezia konkistatu zuen, Atenas garaitu
  - Hiriek edo poliek independentzia galdu zuten
- Egipto probintzi erromatarra bihurtu zen k.a 30an
- k.a 146an Grezia erromatar probintzia bihurtu zen: Akaiako probintzia
- Tarteko gertaerak:
  - Alexandro Handiaren konkistak k.a 334-323
    - Ondorioz: mapa politikoa aldatu zen
    - Alexandrok lur berriak konkistatu zituen
      - Mediterraneo ingurua
      - Asia Txikia
      - Siria
      - Fenizia
      - Egipto, ...
- k.a 323n Alexandro hiltzean gerlek zatitu zuten inperioa eta hortik aurrera liskarrak sortu ziren beraien artean
- Greziako hirietan saiatu ziren autonomia mantentzen
- Konkistek kultura berriekin harremanetan jarriko dute Grezia

- Greziarrek barbaroekin kontaktua eduki izanaren ondorioz berbaloratuko dute kultura Helenikoa
- Beste lurrekin harremana izatea beraien buruaren barbarotzea emango da
- Aberastu egiten da tradizio humanistikoa
  - Ekleptizismoa: estiloetako elementuak hartzea eta bateratzea
  - Barrokismoa
- Gizabanakoaren nortasun indibiduala dimentsio handia lortuko du garai berri honetan

ARKITEKTURA

- Garaiko eraikin handien garrantzia
- Arkitektura helenistikoak garrantzi handia du hirigintzan, hiri berriak sortuko dira:
  - Alexandria: Egiptoko hiriburua sortuko da
- Hirigintza garrantzitsua
  - Taxuketa planu hipodomikoak jarraituz: koadrikula egiten duela. Adib.: Miletoko hiria
  - Perspektiba duen efektua bilatzen da: eskailera handiak sortuz, terraza forma emanaz, efektu bisualak emanaz
  - Hirietan arkupeak (Atenas) sortuko dira edo estoak: ibilbide estaliak
- Erraldoitasuna garaiko ezaugarria
- Orden korintiarra gehien erabiltzen dena apaingarriagoa delako

Barrokismoa

- Sistema dintelduak eta gangak hasiko dira eraikitzen

Erromatarrek hartuko dutena

- Atenaseko adibideak:
  - Bian ez dira atenastarrak eginak, kanpoko erregeek agindu eraikitzen arkitektura lanak
  - Adib.: Ataloren estoa
    - Asia Txikiko erregeak agindu zuen Atenasen omenez
  - Adib.: Zeus-en Olinpiako tenplua,
  - Erraldoia
  - Siriako errege batek agindua,
  - Antiako Etifanes eta Adrianok k.a 130n amaitu zutena
  - Orden korintiarra
- Asia Txikian obra hoberenak eman ziren
  - Pergamo hiria
    - Loraldi artistiko handia izango zuen
    - Adib.: Pergamo edo Zeus-en aldarea
    - Adib.: Pergamoko liburutegia
  - Alexandria
    - Alexandro-k fundatu zuena
    - Eraikin garrantzitsuenak

ESKULTURA

- IV. mendean jadanik kokatzen ziren, klasikoaren garaipena
- Eskultur zentroak inperioan zehar sakabanaturik
- Eskultura asko dago baina egile gutxi, erromatarrek kopiatu zutena

- Ezaugarri nagusiak:
  - naturalismoa
  - dramatismoa
  - Eskopaz eta Lisiporen dramatismoa jarraitu eta imitatu zuten
    - Eskopasen joera papetiko-tragikoa hartuz
    - Lisiporen estereometria hartuz
  - Beldurgarria dena, gizakiaren adinak, groteskoa
  - Adib.: Faunoak dantzan
- Talde eskultorikoak ere
- Erretratuak ere landuko dira
  - Adib.: Homeroren erretratua
- Garai honetan eskola ezberdinak
  - Eskola klasizista (Tradizionalak)
  - Atenaseko eskola
  - Rodaseko eskola
    - Erraldoitasuna eta mugimendurantz joera
      - Adib.: Samotraziako garaipena, k.a 190, 2,45m
        - Jantzi bustien efektua anatomia adieraziz, barrokismo handia
        - Egilea Piktokrito
        - Mugimendu bi: gorputza aurrerantz eta oihala atzerantz

- Adib.: Rodaseko kolosoa
- Adib.: Laokoon eta bere semeak, k.a II
  - Virgilioren Eneida obra agertzen da
  - Garai helenistikoaren laburpena
  - Talde eskultura
  - Ultraerrealismoa, batasun plastikoa eta psikologikoa pertsonen artean
  - Garaiko barrokismoaren errepresentazio gorena

- Adib.: Farnesoko zezena

- Pergamoko eskola
  - klasizismoa eta dramatismo handia

- Adib.: Zeus-en aldarea
  - Altu erliebeak, gigantomakia errepresentatzen da

- Alexandriako eskola
  - Nahasketa Grezia eta Egiptoren artean
- Joniako eskola
  - Barroko eta ekleptikorako joera
- Knidoko afrodita

- Praxiteles egin zuen, baina garai helenistikoan kopiatu zuten
- Tanagrak
  - garai helenistikoan egin zituzten terrakotazko irudi txikiak
  - ohitua eszenak errepresentatzen dira

ARTEA ETA ARTISTA HISTORIAN ZEHAR

► Zer da artista?

Artea egiten duen pertsona baina autokonzientzia estetiko batekin. Historian zehar oso gutxitan edo zentzu partzialean errekonozimendua eta Errenazimentutik aurrera bai.

⇒ Beraz, artea egiten duen pertsona da.

Artistaren kokapena maila sozialean ezberdina historian zehar. Orokorrean Gotiko bukaeran baloratzen hasi artista kreaizaile modura.

HISTORIAURREAN

- Artistaren egoera soziala hipotesian kokatzen da, agian ez zen desberdintzen komunitatearen barruan
- Historiaurrea garatuz joatean behar bada bereizten joan zen, artean era garatzen edo bereizten

► **PALEOLITIKOAN:** ez zen ezberdina

► **NEOLITIKOAN:** bereizi eta aztiaren kontsiderazioa hartuko zuen. Artea errito magikoa batean kokatu

AINTZINATEA:

‣ Egipton kontsiderazio soziala zuen, artisauak dira, batzutan esklabuak, eta beraz, anonimoak

* Salbuespena: Eskultura eta arkitektura, lan intelektualtzat zutelako, ez zen lan fisikorik egin behar

‣ Artearen hitza klabe bat ematen digu:

• Ars: hitz latinoak	Ofizioa, edozein ekintza
• Tejne: hitz grekoa	

→ Kontzeptu honekin artista artisautza mailan kokatzen da

‣ Grezian pintoreak eta eskultoreak ez dira bereizten beste lanetatik, Batzuen izenak famatuak izango dira, bere lanak famatuak egin zirelako. Artistan ez du askatasunik, ezin du bere inspirazioa jarraitu.

‣ Inspirazioa dutenak: poesia eta musika → Jainkoen inspirazioa suposatzen da, horregatik ez daude araupean, onspen handia izan zuten. Eta musak zituzten.

‣ Artista hitza greziarrez: βαννοος (mekanikoa), hitz horrek islatu pintura eta eskulturaren kontsiderazioa Aintzinako Grezian. Mesprezatuz eskuz egindako lana.

‣ Artistaren lanak helburu bat betetzen du, helburu erabilgarria izatea.

‣ Aintzinako Grezian sistema bat jarri zen eta honen arabera antolatu orduko jakintza Antzinate berantiarrean (helenikoan) → Arte liberalak

- Martinus Capellak arte liberalen zerrenda egin zuen:

- Arte liberalak ospe handia jakintza intelektuala bezala hartze zirelako:

- Gramatika, erretorika, didaktika, aritmetika, geometria, astronomia, musika

‣ Egongo dira saioak pintura eta arkitektura sartzeko Plinio etab. bultzaturik, baina Senekak ukatu egin zuen, ez zuen lekurik arte liberalen artean kokatzeko.

ERDI AROA

‣ Bere lehen garaietan Antzinatean zegoen kontsiderazioa mantenduko da

‣ Aro honetan sortzen da artista hitza, baina gaurko zentzu modernoarekin, baizik eta artisau edo arte liberalen ikasle bezala

‣ Erdi Aroan onspen gutxi pintore era eskultoreei horregatik garaiko artista gehienak anonimoak dira

‣ Antzinatean bezala lana miretsia izango da baiian langile moduko kontsiderazioa

‣ Arte lana izateak materialengatik zen, harri bitxiak etab. erabiltzeagatik

‣ Jarraitzen dute arte liberalen eskemarekin. XII.tik aurrea bi taldetan multzokatu zituzten:

1. Trivium (letrak): gramatika, didaktika, erretorika

2. Quadrium (zientziak): aritmetika, geometria, musika, astronomia

‣ XII, XIII. Mendeetan sistema liberala zaharkitu eta sortutako unibertsitateak jakintza arlo berriak sortuko dituzte:

- filosofia,

- medikuntza,

- zuzenbidea

- teologia

‣ Eta garai honetan antolatu arte mekanikoen zerrenda:

- Lanificium: artilegintza

- Armatura: armagintza (pintura eta eskultura sail honen barruan)
- Navigatio: nabigatzea
- Agricultura
- Venatio: ehiza
- Medicina
- Theatrica

- ▷ Nahiz eta garapena egon pintura eta eskultura menpeko egoeran zeuden, leporatu egiten zitzaizkien koloreak eskuz egitea, artisauen lana
- ▷ Arkitektuak igeltseroen barruan daude antolatuta
- ▷ Kristautasunak zalantza jarriko du sentikorra dena, zenbait arlotan bekaturak bultzatzen du beraz aldatu egingo da artea, elementu naturalistak galduz.
- ▷ Erdi Aroan, artea jainkoentzat ze, horregatik anonimoak izatea. Artistak multzotan antolatuta egongo dira, mugikorrek izango dira artistak (eskultura, pintura, arkitektura). Gero logietan antolatzen hasiko dira XIIItik aurrera

ERRENAZIMENDUA

- ▷ Errenazimenduan edo garai modernoan:
  - Konstantinoplaren turkoek hartuko dute, Bizantzioko klasizismoa gordetzen zen eta orduan ihes egiten dute

Garai honetan aldaketa sakonak artean eta artistaren kontsiderazioan

Garaiko ezaugarriak:

- indibidualtasuna islatuz artistaren jarrera, borrokatuko da, gremioetan ebaki egiten dutelako askatasuna.
- Artea berbaloratuko da garai honetan, Pintore eta eskultore esfortzu handia Erdi Aroko giro eta kontsiderazio honekin apurtzeko. Artisautza utzi nahi eta errebindikatuko dute baldintza intelektuala.
- ▷ XV. mendean pintore baten hezkuntzan hurrengo kontzeptuak ikasi behar ziren:
  - Perspektiba matematikoa
  - Optika
  - Geometria
  - Anatomia
- ▷ Enfasi handi zegoen pintura errealista egitean, objektuen deskribapena errealista, natura imitatu beharrik → fenomeno optikoak aztertzea dakar, azterketa ia zientifikoa

Ezagupen horren erabilpena eskultura eta pinturan egoera berria kokatu zuen artea:

- Intelektuala
- Zientifikoa
- Literarioa

▷ Orain eskultoreak eta pintoreak aldarrikatuko dute bere betebeharren eduki intelektuala, eta intelektualak diren moduan bere lana artisautzaren gainetik dagoela eta arte liberalen artean sartu behar direla

▷ Pintore eta eskultoreak poeten mailan daudela aldarrikatzen dute. Poesia eta erretorika liberalen arean: pintura eta poesia arte liberalen senideak direla diote eta kontzeptu hau Errenazimenduan garatu zen.

↳ Horacio: “Ut pictura poesis” (pintura bezala poesia)

- ↳ Simonides: “Muti poesia” (poesia mutua)
“Pictura locuens” (pintura hizlaria)

Pintura eta poesia jakintza intelektuala behar dute, identifikazio honen bitartez artistaren kontsiderazio modernoa sortu zen

- Platonen ideien eguneratze bat, Neo-platonismoa, bere garaian errebindikatu zen poesiaren garrantzia, jainkoarekin lotura, poeta eta profeta, inspirazio jainkotiarra
- Jainkoek poeten bitartez hitz egiten dute, baita musikarien bitartez ere. Profeten bitartez. Orain sortu artistaren zentzu modernoa:
  - Michellangelo
    - Dibinoak bezalaxe hartuak, jainkoaren inspirazioa
    - Artista kreatzailea

ARTEA ETA ARTISTAK. ERRENAZIMENDUA. ARTISTAREN GORALDIA

- Erdi Aroko azken bi mendeetan artistaren kontsiderazioa astiro aldatu zen. Errenazimenduan areagotu zen.
  - Lotura gremialak jarraitzen dute hala ere. Gremio barruan irakaskuntza praktikoa, aprendiza: maisua izatera helduz.
  - Artistaren kontsiderazioa gizon teoriko intelektuala. Quattrocentoan (XV) emango da prozesu hori:
    - Brunelleschi
      - Santa Maria el Fiore, eliza kupula izugarria
      - Ez zuen gremioen zerga ordaindu eta kartzelan sartu zuten. 1434ean.
⇄
Orduan hasi gremioen aurkako borroka, ez zuen artisaua izan nahi, artista baizik
    - Ghiberti
      - Eskultore, pintore, eskultore
      - Proposatu zuen hezkuntza orokorra artistei, tailer zabalak antolatzea eta jakintza arloak erakustea: geometria, aritmetika...
      - Ez da pertsona apala, harroa baizik
      - Florentziako bataiatetik ateetan bere aurpegia sartuko du artistaren nortasuna arte lanean. Artistak gauza garrantzitsuak egiten ditu.
      - Bere aldarrikapena artista modernoa deitzen du, Berarentzat, artista eredu, eredu intelektual bat da eta maila etikoan ere. Bere artistaren ideia, aristokratarena da, hoberena.
    - Alberti

‣ Errenazimenduan sinesmen bat zegoen, mundu klasikoan artistak klase berezia zirela

‣ Cinquecentoa, XVI, mendean, beste salto bat ematen da. Gizartea gizarteak zenbait errebindikazio onartuko ditu.

XVI.n, aldaketa geografikoak. Erroma aldatu zentroa:

- Artea garapen handia
- Arte programa garrantzitsuak (Julio II, Leon X) bultzatzaile nagusiak
- Garai honetan Michelangelo eta Rafael maila, aristokraziaren mailan kontsideratzen dira, jainkozkoak, dibinoak.
- Platonen ideiak errekuiperatzen dira, poesia eta artea maila berean kokatuz.

• Neoplatonikoa: Inspirazioak, jainkoaren ordezkari moduko funtzioa, Jainkoak egiten duena, kreatu.

ERRENAZIMENDUA ETA *GRACCIA*

• Giorgio Vasari-k (1511-1574) 1550. urtean “Arkitekto, pintore eta eskultore italiar onenen bizitzak” argitaratu zuen. Vasarik Errenazimendua hiru faseetan zatitu zuen:

1. XIII. erditik, XIV bukatu arteko garaiko artistak
2. XV. eneko artistak, miresgarriak eta oraindik inperfektuak
3. XVI. eneko artistak
  - Bere garaiko artistak
  - Artisten lanetan “graccia” aipatzen du, edertasunaren forma bat bezala, baia jainkozko grazia
  - Vasarik grazia edertasun perfektu baten sinonimoa zen, zaila argitzen, zer edo zer artelanetan adierazten dena baina ez dena ikusten, artelanari gehitzen zaiona eta jainkozko inspirazioarekin erlazionatu dezakegu
  - Artista batek grazia bazuten, artelanaren perfekzioa zen, ezin zen esan baina zegoena.

* XVI. mendeko artisten lanak ikusiak beste perspektiba batetik, badago zerbait berezia, esentzia berezia, inspiratua, defini ezina.

Gaur egun kontzeptu hori dago, maisu lan bihurtu egiten dela. XVI. Mendean artista agertzen zaigu, gizaki eskolatua, miretsia eta garaian aztertuko dute artistaren nortasuna: nolakoa den, zergatik arte mailan, eta filosofia. Malenkoniatsuak izango dira baita depresiorako joera, portaera arrarokoa.

Marsilio Ficino filosofo honek identifikatu malenkonia eta jeinua. Aristotelesekin planteatu zuena. Jeinua eta inspirazio kreatzailea. Bilis beltzaren gehiegia → Hipocrates arauaren teoria, artistaren lau humoreetako bat. Behazun gehiegi jeinuaren izaera izango zen.

Artista poetekin batera pertsona sentibera eta nortasunaren humore aldakorra eta portaera arraroa. Artistak pertsonen saturnotarrak, saturno zeinuarenpean jaiok. Pertsona hauek badute joera kreativeko, sortzen da trataera berezia eta honen bitartez onartua izango da artisten adierazpen indibidualaren onarpena.

Idea hau XIXan Erromantizismoan hartu eta gaur egunera arte heldu dena da.

BARROKOA

► XVII.n hasiak dira arte akademiak Florentzian eta Erroman

Bere gain artisten heziketa hartu, ez gremioen moduan, plano teoriko batean baizik.

► Bultzada handia artistaren kontsiderazioa soziala

► XVIIan aldaketa sozio-politikoek eman ziren, zentralizazio handiak Europako zenbait estuetan.

- Alemania eta Ingalaterra ez oso estuak jarraituz funtzionamendua
- Zentralizazioa Italian Aita Santuarekin Erroman.
  - Boterea goستن dute, erlijioaren printzipio handiak
- Beste lekuetan ere zentralizazioa (Frantziar eta Espainiar) batez ere erret gortearna
- Holandan burgesiak garapen handia izan zuen, nahiz eta gremioak egon, artea erosten dute.
- Flandes eta Belgikan beste korrante bat.

- Koadroak neurri txikiagokoak etxe partikularretan kokatzeko
  - Gaiak aldatu egiten dira
    - Arte errazagoa eta hurbilagoa: natura hila, etab.
  - Herri katolikoetan artea boterearen zerbitzuan dago, bera goresteko, San Pedro Vatikanokoa
    - Hasieran gurutze grekoko planoak
    - Gero, barrualdea handitzeko gurutze latindarra eta Michelangeloren kupula.
- ▷ Barrokoa kontraerreformaren estiloa, katolikoa bultzatzeko, liluratuz, ez da mugimendu intelektuala, sentsuala da, kolore, formak eta zentzazioaren bitartez.

Horregatik, Bernini-k San Pedro aurrean enparantza egin zuen, etorritakoak Eliza barruan besarkatzeko

ARTISTA ETA AKADEMIAK

- Akademiak sortzen dira:
- XVIII. mendean, ez dira akademiak bat-batean sortuko, XVIII loraldia izango da, nonahi agertuz
- Akademia hitza 1562 Vasarik sortu zuen Florentzian
  - ☞ 1562. urtean Accademia del Disegno GIORGO VASARI
  - Ikasleek ikasi:
    - diseinu
    - anatomia
    - geometria
  - Ordura arte zen izen erabiltzen
    - greziarren garaian Platon-ek sortu zuen akademia deituz, filosofia idazleentzat
    - Ficinok ere filosofia erakundea, akademia ere sortu zuen
  - ☞ Hamarkada bat beranduago *Accademia de San Luca* sortu zen Erroman
    - San Luca artisten patroia zen, lehen artista.
    - San Luca Akademia funtzio hezigarria eta artearen teoriak arduratzen da
    - Balio izan zuen Frantzian XVII (1648) fundatzeko Erret Akademia edo *Royale*.
- *Beaux Arts* pintura eta eskultura izendatzeko, ez akademia
- *Beaux Arts* eredia izango da, Europan eskema bera erabiliz

Honen bitartez gustu frantsesak ordezkatzeko du gustu italiarra

- Orain arte, XVII, XVIII, berrikuntzak Italiatik etorritakoak ziren, XIXan Frantzian gustu berriak sortuko dira
- XVII. mendean Ilustrazioaren garaia, Arrazionalismoa Literaturan, artea ere intelektuala egiten da.
- Akademiak, Luis XV garaian, artea zentralizatuko da, estatuak kontrolatuko du artea akademiaren bitartez, aldatuko du artistaren irudia.
  - ☛ Erret Akademiak funtzio politiko kulturalak beteko ditu.
  - ☛ Irakaskuntza programa zentralak. Hautaprobak gogorrek egiten ziren. Irakaskuntza teknikoa (anatomia...), humanistikoa eta zientifikoak (natura, zientzia, astronomia...).

- ☛ Akademiako artistak oso kontrolpean egongo dira, akademia arauak zorrotzak dira, esaten dute nola eta zer egin, bestela marjinatuak izatera hel daitezke.
- Akademiak arte klasizista erakusten du.
- Garai honetan ikasturtea amaitzean ikasle bikainak Erromara bidaltzen ziren Frantziako akademiatik, Madriletik ere.
  - ▲ XVIII eta XIXan Erromara bidaia obsesio bihurtu zen, ikasle on guztiek pentsioa bat lortu nahi zuten Erromara joateko
- Heziketa amaitzean ikasleak akademiako titulu edo maila lortu eta orduan babes ofiziala zuten, estatuaren babesa eta lana bermaturik zuten.
- ★ Artistaren irudia Errenazimendukoarekin parekatuz oso ezberdina
  - Antzinate eta Errenazimendu garaikoak
  - ≠
  - XVII, XVIII Rococo eta Erromantizismo garaikoak
- XVIIIan sortu Ingalaterran eta Espainian Erret Akademiak *Royale Academiaren* eredu jarraitu eta nagusituko dira.
  - Akademitan Arte Teoriari buruz eztabaida egiten da, XVII, XVIIIetan. Zein da garrantzitsuagoa, marrazkia ala kolorea?
- Neoklasizismoak arbuiatu zuen Rococoa eta Klasizismora itzuli nahi zuen
  - Ingres ere, akademiako zuzendaria, gaiak antzinatean kokatzen zituen, forma polit, sozial eta estetikoan
- ☞ Baldintza honetan eratu zen Europan zehar Neoklasizismoa.
  - Iraultza frantsesak (1789) jarriko du zalantzan Akademiako artearen ideia hori.
  - Ordura arte Artea estatuaren zerbitzuan zegoen, Iraultzak ekin zion artearen askatasunari mugimendu erromantikoaren eskutik.

ARTISTA GAIRAKIDEA

◆ XIX. mendean hasieran Erromantizismoa Europan zehar hedatu zen. Suposatzen du aldaketa erradikala arlo askotan eta arte funtzioan eta artistaren betebeharrean. Artista erromantikoarentzat kreaio artistikoa gauza guztien gainetik adierazpen subjektiboa eta artea oinarritu behar da artistaren barne beharretan eta bere sormen librean.

Artearen kontzepzio indibidualista

◆ Akademiako artisten heziketa erraztu, bideratzen dutelako zurruntasun estilistikoa, ez dago lekurik inspirazio eta originalitatearentzako.

Artista erromantikoen oinarria dena

◆ Maila politikoan Iraultza frantsesak Frantzian monarkiarekin amaitu zuen

Arte kontsumitzaile nagusia

★ Honekin estatuaren funtzio zentralista totalitarioa ahuldu egiten da

Maila ekonomiko, kultural eta sozial berria sortzen da: BURGESIA

↓

Bezero berriak, pertsonalki erosiko dute, gustu ezberdinek dibertsifikazioa ekarriko dute

AKADEMIAK ETA ESTUDIOAK

▲ Akademiak jarraituko dute baina ospea aldatu egingo da. Ez dute denek akademia errespetatuko eta maitatuko. Hasiko dira Errenazimenduko tailerrak maisu eta ikasleen artean. Horrela sortuko dira estudioak.

▲ Gaur egun jarraitzen dute estudioek, XVIII. mendean dute jatorria

◆ Estudioa artistaren lan egiteko lekua da,

- independentea eta pertsonala
- hausnarketa artistikoa egiteko leku propioa eta berezia
- Erromantizismoa arte indibiduala da, libre. Estudioa beste artista eta pertsonekin biltzeko lekua izango da

• David

- Akademiako heziketa, baina iraultzailea, jarrera antiakademizista zuen
- Frantziar Iraultzaren pintorea izan zen
- Bere tailerra arte eskola txiki bat bihurtu zen
- Artista bere bakardadean lan egitea bultzatzen zuen, artea lana artistaren baitan ematen zen borrokaren ondorioa zen

• Goya

- Bere garai beltzean ez du araurik kontuan izango
- Bere irudia, bere iritzia munduari buruz da, desitxuratuak, deformeak
  - Adib.: “Saturno bere semea jaten”

■ XIX. mendean beste fenomeno batzuk ematen dira

★ Saloiak

- Parisen XIX. mendean ematen den fenomeno da, arrakastatsua
- XIX. mendean hasi sistematikoki arte esposizioak egiten.
  - XVIIan tarteka ospatzen hasi ziren eta XIXan sistematikoki
- Louvreko saloi batean egiten zen eta horrek Paris munduko arte zentroa bihurtu zuen. Frantzian iraultzarengatik aldaketa politiko, ekonomiko eta sozial handiak eman zirela
  - Burgesiaren garapena. Bezero berriak dira eta saloiak sortuko dira beraiei erantzuteko
- Saloiak publizitatea ematen zioan arteari
  - Bultzatuz eta piztuz gustu estetikoak gizarte zabal batean
  - Kritika artistikoa sortuko da

★ Epai mailak eratuko dira aurkezten diren lanen akatsak aztertu eta baztertzeko

- Ezarriko da neoakademizismoa
- Hautaketa iritzia beti polemikoak izango dira

↓↓↓

Saloietan baztertutako artistak saloi independenteetan batuko dira.

Adib: **Combet**. 1855. urtean saloian aurkeztuko da. ez dute onartuko eta berak erakusketa partikularra eskatuko du.

↪ Lehen erakusketa indibiduala izango da.

ARTISTA INDEPENDENTEAREN EGOERA

■ XIX. mendearen erdian hasiko dira akademizismoa mesprezatzeko zenbait zirkulutan. Artista berritzaileak arauak gaitzesten zituen.

Artista maila ezberdinak

1. Akademiaren menpe daudenak, arauak onartzen dituztenak. Posizio kontserbatzailea

2. Artista independentea, onespenez soziala dutenak

Adib.: **Turner**, pintore ingelesak, bi alde zituen.

- Akademizista, saltzeko
- Pintore iraultzailearena, lanak tailerlean geratuko dira garaian. Kolorea abstrakzioak egiten hasiko da, formak desagertzen, argia eraldatuko du, etab.

3. Gehien ematen dena, modernoa, artista independentea, arrakasta publiko eta onespenez artistikorik gabe, ezta babes instituzionala

Ondorioz, artista baztertuta egongo da gizartean, XIX. bukaeran asko emango da, Impresionisten egoera. Bere jarrera erasokorra, instituzioen aurka

ARTEA ARTEAGATIK

KRITIKOAK ETA ARTE-MERKATARIAK

■ Aldaketa handiak, burgesia egin zen estatuan nagusi, artearen merkatua liberalizatu zen eta honekin batera arte-merkatariak agertu ziren, bitartekariak

- Arte-merkatariak artea merkatua arbitratu eta eragin erabakiorra zuen artearen kotizazioan. Prozesu honetan hasiko da espekulazioa artearen eremuan.

■ Liberalizazioak eta arte-merkatariekin batera arte kritikariak agertuko dira, aurreko mendeetan existitzen ez zirenak

- noizbehinka iruzkinak agertuko dira, batzuk bakarrik eta funtzio espezifikorik gabe

C. BAUDELAIRE (1821-67)

- Lehen kritikaria, Pariseko saloietan gustu kritika ikuspuntu estetiko batetatik. Bere lana garrantzitsua gizartean artearen ezagutza hedatzeko eta sakontzeko arte perspektiban. Baita oso presio handia kritikak artista-artearen balorazioan ⇒ bitartean fenomeno berriak, kritikoak eta arte-merkatariak artearen epaileak bihurtu ziren

GAUR EGUNGO ARTISTAREN EGOERA

■ Artistak ez du inoiz eduki gaur duen askatasuna bere lana aurrera eramateko, baina oso baldintzaturik dago. Faktoreak:

- artearen merkantilizazioa, fenomeno berria
- kritikaren nagusitasuna
- gizartearen gustua eta honek egiten duen presioa

■ Artista abangoardian bigarren mundu gudan: Espresionismoa, dadaismoa, etab. mugimenduen bere independentzia defendatuko dute era erradikal batean bai ere abangoardia, arte fenomeno bezala sistema orokorrean

Artistak merkatuan sartuko dira

Merkatuaren beste pieza bat izango dira

Sisteman sartuko dira

Paradoxa batean dago

↯ Historian ez da inoiz eman honelako artista multzoa/kantitatea. Asko baina gutxi biziko dira jarduera honetatik, badago joera bat, kontsideratzeko artistaren ogibidea iraganeko ogibidea bezala, eta horrekin batera, askok bere burua artista bezala kontsideratuko dutela. Jende asko dago esanez artista dela baina ezin duela bizi bere artista lanetik, oso gutxik baino ez.

Paradoxa